

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

ECONOMISCHE BEGROTING

Instituut voor de Nationale Rekeningen

Economische vooruitzichten 2010-2011

September 2009

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Wettelijk Depot - D/2009/7433/23

Verantwoordelijke uitgever - Henri Bogaert

Disponible en français

Inhoudstafel

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. De internationale omgeving	8
1.1. Evolutie van de wereldeconomie	8
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners	11
1.3. Evolutie op de financiële markten	12
1.4. Onzekerheden	14
2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp	15
2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	15
2.2. Bedrijfsinvesteringen	17
2.3. Investeringen in woongebouwen	19
2.4. Overheidsbestedingen	20
2.5. Voorraadwijzigingen	20
2.6. Uitvoer en invoer	20
3. Ontwikkeling van prijzen en lonen	23
3.1. Binnenlands prijsverloop	23
3.2. Indexering van de overheidslonen en van de sociale uitkeringen	26
3.3. Loonontwikkeling in de marktsector	26
4. Arbeidsmarkt	31
Bijlage	37

Lijst van tabellen

Tabel 1	Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector	26
Tabel 2	Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen	28

Lijst van figuren

Figuur 1	Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume	3
Figuur 2	Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid	4
Figuur 3	Evolutie van enkele conjunctuurindicatoren	9
Figuur 4	Kwartaalverloop van het bbp	10
Figuur 5	Kwartaalverloop van het bbp in volume	11
Figuur 6	Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten	12
Figuur 7	Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume	15
Figuur 8	Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote	16
Figuur 9	Bedrijfsinvesteringen in volume	17
Figuur 10	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	18
Figuur 11	Investeringen in woongebouwen in volume	19
Figuur 12	Uitvoer van goederen en diensten	21
Figuur 13	Inflatie: verloop op kwartaalbasis	23
Figuur 14	Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen	25
Figuur 15	Ontwikkeling van de loonquote	30
Figuur 16	Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector	31
Figuur 17	Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad	34
Figuur 18	Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking	35

Woord vooraf

Overeenkomstig de wet van 21 december 1994 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de cijfers van de economische begroting meegedeeld aan de minister voor Ondernemen en Vereenvoudigen. Volgens de gangbare procedure heeft het Federaal Planbureau (FPB) een voorstel van economische begroting voorgelegd aan het wetenschappelijk comité en aan de raad van bestuur van het INR. Laatstgenoemde keurt de definitieve cijfers goed en draagt de eindverantwoordelijkheid. Het wetenschappelijk comité heeft een gunstig advies uitgebracht over de economische begroting.

Deze vooruitzichten houden rekening met de jaaraggregaten die gepubliceerd werden in deel 1 van de Nationale rekeningen 2008 ('Eerste raming van de jaarlijkse rekeningen') en met de kwartaalaggregaten tot het eerste kwartaal van 2009.

De hypothesen in verband met de internationale omgeving zijn gebaseerd op de voorjaarsvooruitzichten van de Europese Commissie, geactualiseerd op basis van OESO-vooruitzichten (24 juni en 3 september 2009) en kwartaalramingen van de wereldgoederenhandel die opgesteld werden door het Nederlandse Centraal Planbureau. De evolutie van de financiële variabelen (wisselkoersen, rentevoeten, olieprijsen) is afgeleid uit de verwachtingen van de financiële markten van 27 augustus. De vooruitzichten voor België werden gegenereerd aan de hand van de jaar- en de kwartaalversie van het Modtrim-model, dat op het FPB werd ontwikkeld.

Deze vooruitzichten werden voltooid op 9 september 2009.

H. Bogaert

L. Verjus

Commissaris van het Federaal Planbureau

Voorzitter van de Raad van Bestuur van het
Instituut voor de Nationale Rekeningen

ECONOMISCHE BEGROTING

Kerncijfers voor de Belgische economie

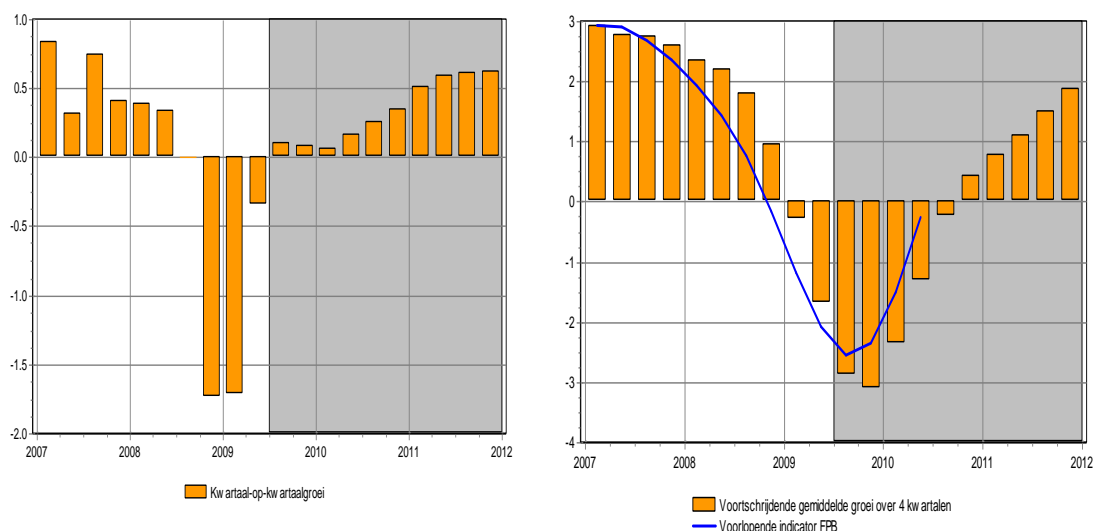
Wijzigingspercentages in volume - tenzij anders vermeld

	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,9	-0,9	0,6	1,9
Consumptieve bestedingen van de overheid	2,3	1,9	1,4	1,7
Bruto vaste kapitaalvorming	5,5	-3,9	-1,5	3,1
Totaal van de nationale bestedingen	2,0	-1,8	0,3	2,1
Uitvoer van goederen en diensten	2,2	-15,1	1,5	4,1
Invoer van goederen en diensten	3,3	-13,7	1,4	4,4
Netto-uitvoer (bijdrage tot de groei van het bbp)	-0,9	-1,2	0,1	-0,3
Bruto binnenlands product	1,1	-3,1	0,4	1,9
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	4,5	0,0	1,5	1,6
Gezondheidsindex	4,2	0,6	1,2	1,6
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	0,3	1,5	0,4	2,1
Spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbaar inkomen)	13,2	15,1	14,8	14,9
Binnenlandse werkgelegenheid (jaargemiddelde verandering, in duizendtallen)	71,2	-34,6	-58,9	17,6
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard, jaargemiddelde)	7,0	8,2	9,4	9,6
Saldo lopende rekening (betalingsbalans, in % van het bbp)	-2,3	-2,5	-2,7	-2,9
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro)	147,1	137,7	142,3	142,6
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (%)	4,6	1,3	1,5	2,7
Lange rente (OLO, 10 jaar) (%)	4,4	4,0	4,1	4,5

Samenvatting

Nadat de financiële crisis in september 2008 escaleerde, belandde de geïndustrialiseerde wereld in een ernstige recessie. In de Verenigde Staten, Japan en de eurozone viel de economische activiteit fors terug in het vierde kwartaal van 2008 en in het eerste kwartaal van 2009. In het tweede kwartaal was de terugval van het bbp in de meeste eurolanden veel geringer. Mede dankzij de relanceplannen boekten de twee grootste lidstaten, Duitsland en Frankrijk, zelfs een licht herstel t.o.v. het eerste kwartaal. Sedert enkele maanden klimmen diverse vertrouwensindicatoren uit een diep dal, maar hun huidige niveaus duiden nog steeds op een bijzonder zwakke economische groei.

Figuur 1 Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

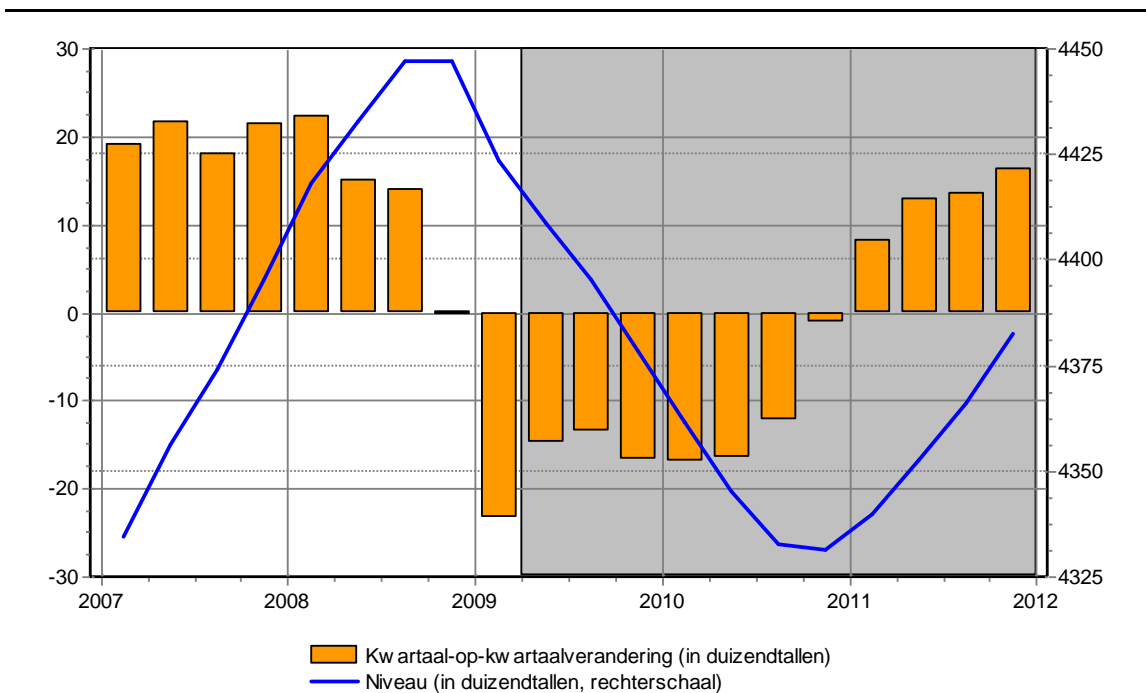
Bron: INR, FPB

De economische activiteit in de eurozone als geheel zou vanaf de tweede helft van 2009 en in de loop van 2010 positieve, maar bescheiden kwartaalgroei cijfers laten optekenen. In 2010 zou de bbp-groei op jaarbasis 0,8 % bedragen, na -3,9 % in 2009. In 2011 zou de jaargroei in de eurozone verder aantrekken tot 1,8 %. De kracht van het herstel vormt de belangrijkste onzekerheid in deze vooruitzichten. De monetaire en budgettaire maatregelen hebben sneller dan verwacht de internationale economische activiteit gestabiliseerd, maar het blijft moeilijk in te schatten hoe goed het economisch herstel bestand is tegen het uitdoven van de effecten van de steunmaatregelen.

Meerdere elementen ondersteunen bovenstaand scenario van een voorzichtige herneming op korte termijn. Het financiële systeem blijft kwetsbaar, wat zich o.m. weerspiegelt in de voorwaarden aan de gezinnen en de ondernemingen. Een krachtige remonte van de particuliere consumptie en van de bedrijfsinvesteringen wordt ook bemoeilijkt door vertraagde negatieve

effecten op de arbeidsmarkt en door de aanzienlijke onderbenutting van de productiecapaciteit. Bovendien bevindt de privésector van een aantal westerse economieën zich in een fase van schuldafbouw, na een periode van sterk kredietgedreven expansie. Ten slotte hebben de crisis en de massale, maar noodzakelijke stimuleringsprogramma's de overheidstekorten sterk doen oplopen, wat de marge voor bijkomende steunmaatregelen beperkt.

Figuur 2 Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: INR, FPB

De wisselkoers- en olieprijs hypothesen zijn gebaseerd op de termijnmarktnoteringen van eind augustus. De euro zou geleidelijk appreciëren van gemiddeld 1,38 dollar in 2009 tot 1,43 dollar in 2011. De prijs van een vat ruwe olie zou toenemen van gemiddeld 61 dollar in 2009 tot 80 dollar in 2011. Daardoor zal de Europese inflatie enigszins aantrekken, maar de ruime mate van overcapaciteit zal nog een tijdlang de onderliggende inflatie neerwaarts beïnvloeden, ook bij een opleving van de economische activiteit.

Ook in België kreeg de economische activiteit zware klappen in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 (telkens -1,7 %). In het tweede kwartaal bleef de terugval van het bbp beperkt tot -0,3 %. In de tweede helft van 2009 zou de economische groei, onder impuls van de uitvoer, licht positief worden. In de loop van 2010 zou de economische groei ook ondersteund worden door de binnenlandse vraag, in het bijzonder door de particuliere consumptie en de investeringen van de ondernemingen en de overheid. De kwartaalgroei trekt in de loop van 2011 aan tot 0,6 %. Dat resulteert in jaargroecijfers voor het bbp van 0,4 % in 2010 en van 1,9 % in 2011, na een krimp van 3,1 % dit jaar.

In navolging van de buitenlandse afzetmarkten kende de Belgische uitvoer in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 een forse inzinking. In de tweede jaarhelft zou het uitvoervolume zich licht herstellen. Op jaarbasis impliceert dat een nooit geziene krimp van ruim 15 % in 2009. Onder impuls van de herneming van de internationale economie, zou de uitvoer in 2010 en 2011 toenemen met respectievelijk 1,5 % en 4,1 %, maar trager blijven groeien dan de buitenlandse afzetmarkten.

De inzinking van zowel de binnenlandse vraag als van de uitvoer, zou het invoervolume dit jaar met bijna 14 % drukken. In 2010 en 2011 trekt de invoervraag aan in navolging van de economische activiteit. Het tekort van de lopende verrichtingen met het buitenland loopt in 2010 en 2011 verder op.

Doordat ze nog gedeeltelijk de hoge inflatie van vorig jaar weerspiegelt, overtreft de loonindexering in 2009 ruimschoots het inflatiepeil. Samen met een aantal federale en regionale belastingverminderingen resulteert dat in een stijging van het reëel beschikbaar inkomen van 1,5 %, ondanks de daling van de werkgelegenheid en verlies op de overige inkomenscomponenten. In 2010 stijgt het reëel beschikbaar inkomen amper door de verdere verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt en door de inflatietoename. In 2011 zou de koopkracht, ondersteund door de toename van de werkgelegenheid, de stijging van de reële lonen voor indexering en een toename van het inkomen uit vermogen, uitkomen op 2,1 %.

De bankencrisis, de versombering van het economisch klimaat en negatieve vermogenseffecten maakten de gezinnen de voorbije kwartalen terughoudend in hun bestedingen. De particuliere consumptie zou zich in de tweede helft van 2009 stabiliseren, maar jaargemiddeld zou de volumedaling uitkomen op 0,9 %. De gezinnen consumeren dus een aanzienlijk kleiner deel van hun beschikbaar inkomen, wat de particuliere spaarquote doet toenemen van 13,2 % in 2008 tot 15,1 % in 2009. Met een toename van respectievelijk 0,6 % en 1,9 %, evolueert de particuliere consumptie in 2010 en 2011 meer in lijn met het reëel beschikbaar inkomen, waardoor de spaarquote zich enigszins stabiliseert. Dat de gezinsspaarquote niet opnieuw daalt tot zijn niveau van voor de financiële crisis is vooral te wijten aan de hoge werkloosheid die zou blijven wegen op het consumentenvertrouwen.

De beperkte toename van het beschikbaar gezinsinkomen en de ongunstige werkgelegenheids-evolutie zouden de investeringen in woongebouwen afremmen tot het vierde kwartaal van 2010, ondanks de tijdelijke btw-verlaging voor woningbouw. Dat weerspiegelt zich in een negatieve jaargroei van 3,2 % in 2009 en van 4,6 % in 2010. In de loop van 2011 zouden de investeringen in woningen aantrekken, maar jaargemiddeld nagenoeg stabiel blijven door het lage startpunt begin 2011.

Sedert midden 2008 zijn de bedrijfsinvesteringen teruggeschoefd. Door de forse krimp van de economische activiteit die gepaard ging met een sterke daling van de industriële capaciteitsgraad, hebben de ondernemingen momenteel weinig behoefte aan uitbreidingsinvesteringen. Ook de verminderde rendabiliteit en de strengere kredietvoorwaarden zorgen voor een

weinig aantrekkelijk investeringsklimaat. Daardoor zou de investeringsactiviteit in de loop van 2009 verder terugvallen en pas vanaf midden 2010 hernemen in het licht van betere afzetperspectieven. Dat leidt tot een negatieve jaargroei in 2009 (-4,9 %) en in 2010 (-1,2 %). Pas in 2011 is er een stijging op jaarbasis (2,9 %).

De overheidsconsumptie en de overheidsinvesteringen compenseren dit jaar enigszins de teruggeschroefde bestedingen van de gezinnen en de ondernemingen. De volumegroei van de overheidsinvesteringen zou in 2010 en 2011 versnellen tot respectievelijk 6,3 % en 13,5 % en de economische groei ondersteunen. De dynamiek is grotendeels toe te schrijven aan de investeringen van de lokale besturen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.

De negatieve groei van de binnenlandse werkgelegenheid in 2009 (-0,8 %) is veel minder uitgesproken dan die van de economische activiteit. Veel werkgevers opteren bij een conjunctuurverslechtering in eerste instantie voor een daling van het aantal gewerkte uren, o.m. via het systeem van tijdelijke werkloosheid. De trendmatige daling van de gemiddelde arbeidsduur wordt aldus versterkt door de conjuncturele omstandigheden. Naarmate de conjuncturele inzinking aanhoudt, passen de ondernemingen hun personeelsbestand aan, wat gepaard kan gaan met ontslagen. Mede daardoor is de binnenlandse werkgelegenheid pas in het eerste kwartaal van 2009 beginnen afnemen. Door de weinig dynamische economische heropleving en een bescheiden herstel van de gemiddelde arbeidsduur vanaf eind 2009, zou de werkgelegenheid pas vanaf begin 2011 opnieuw toenemen. Terwijl de totale nettowerkgelegenheidscreatie vorig jaar gemiddeld nog met 71 200 personen toenam, zouden er dit jaar netto gemiddeld 34 600 arbeidsplaatsen verloren gaan. In 2010 zou het verlies oplopen tot gemiddeld 58 900 arbeidsplaatsen. In 2011 wordt die neerwaartse beweging een halt toegevoerd en komen er gemiddeld 17 600 arbeidsplaatsen bij.

De werkgelegenheidsgraad zou dalen van 63,6 % in 2008 tot 61,5 % in 2010 en 2011. Gegeven de evolutie van de beroepsbevolking, neemt het aantal werklozen (met inbegrip van de niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigden) dit jaar toe met 53 900 eenheden, volgend jaar met 98 400 en in 2011 met nog 23 300 eenheden. De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 7 % in 2008 tot 9,6 % in 2011.

De prijs van ruwe olie daalde spectaculair tussen juli en december 2008, nl. van ruim 140 dollar tot iets minder dan 40 dollar per vat. Sindsdien nam de olieprijs gestaag toe tot meer dan 70 dollar per vat in augustus, maar in jaar-op-jaartermen zou de groei van de olieprijzen pas positief worden in de loop van het vierde kwartaal van 2009. De prijzen voor aardgas en elektriciteit volgen die evolutie met enige vertraging. Daardoor is de inflatie in België, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), sedert mei negatief geworden en dat zou zo blijven tot en met oktober 2009. De daling van het indexcijfer in jaar-op-jaartermen is dus het gevolg van de prijsevolutie van een beperkt aantal producten en tijdelijk van aard. De onderliggende inflatie zou verder afkoelen als reactie op de conjunctuurvertraging en het delijk doorsijpelen van de lagere energieprijzen in de prijzen van andere goederen en diensten,

maar blijft licht hoger dan 1 %. De inflatie zou dit jaar gemiddeld op nul uitkomen en door de aantrekkende olieprijsen oplopen tot 1,5 % in 2010 en tot 1,6 % in 2011. De gezondheidsindex wordt niet beïnvloed door het prijsverloop van benzine en diesel en heeft daardoor een minder uitgesproken profiel dan het NICP. De toename van de gezondheidsindex zou respectievelijk 0,6 %, 1,2 % en 1,6 % bedragen. De huidige spilindex (112,72) zou overschreden worden in december 2010. De volgende spilindex (114,97) wordt niet overschreden in 2011.

1. De internationale omgeving

1.1. Evolutie van de wereldeconomie¹

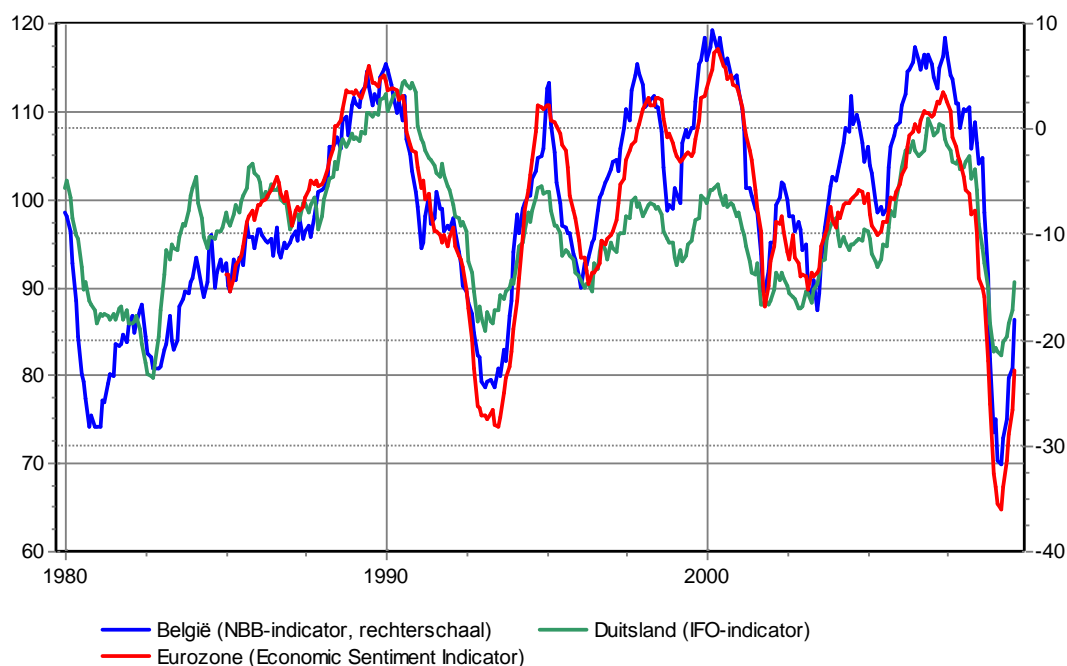
De groei van de *wereldeconomie* vertraagde reeds aanzienlijk tijdens de eerste drie kwartalen van 2008 onder invloed van de vertraging van de Amerikaanse economie, de sterk oplopende olie- en andere grondstoffenprijzen, minder gunstige financieringsvoorwaarden (als gevolg van de eerste fase van de financiële crisis) en de verstrakking van het monetair beleid in Azië. Door het faillissement van de Amerikaanse zakenbank Lehman Brothers in september 2008 barstte de financiële crisis in volle hevigheid los en belandden de westerse economieën in een diepe recessie: de prijzen van risicodragende financiële activa stortten in elkaar, de risicopremies stegen tot ongeziene hoogtes en de vrees voor de instorting van het wereldwijd bancaire systeem was groot. De hieruit voortvloeiende hogere financieringskosten, de negatieve vermogenseffecten en het algehele verlies aan vertrouwen bij bedrijven en gezinnen resulteerden in een forse daling van de economische activiteit in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009. Het outputverlies op kwartaalbasis was ongezien sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Dankzij interventies van de centrale banken (verlaging van de beleidsrentes tot bodemniveau's en massale liquiditeitsinjecties) en van de overheden (herkapitalisering van en borgstelling voor financiële instellingen, alsook het op touw zetten van relanceplannen) werd de paniek een halt toegeroepen. In het tweede kwartaal heeft situatie op de financiële markten zich enigszins genormaliseerd en is de economische activiteit in de meeste westerse economieën minder teruggevallen dan gevreesd of werd zelfs een licht positieve groei geboekt.

Onder impuls van de steunmaatregelen en van een herneming van de internationale handel, onder meer in China en andere opkomende economieën, zou de economische groei in de westerse landen in de tweede helft van 2009 licht positief worden en in de loop van 2010 geleidelijk aantrekken. Er is m.a.w. geen sprake van een klassieke, snelle heropleving. Meerdere elementen ondersteunen dat scenario. Het financiële systeem blijft kwetsbaar, wat zich o.m. weerspiegelt in de kredietvoorwaarden aan de gezinnen en de ondernemingen. Een krachtige remonte van de particuliere consumptie en van de bedrijfsinvesteringen wordt ook bemoeilijkt door vertraagde negatieve effecten op de arbeidsmarkt en door de aanzienlijke onderbenutting van de productiecapaciteit. Bovendien bevindt de privésector van een aantal westerse economieën zich in een fase van schuldafbouw, na een periode van sterk kredietgedreven expansie. In de loop van 2011 zouden die groeivertragende factoren geleidelijk wegebben, waardoor de economische groei tot boven de trendgroei zou aantrekken.

---

¹ De in dit hoofdstuk vermelde jaargroecijfers voor het bbp in 2009 en 2010 hebben de kwartaalvooruitzichten van de OESO (Economic Outlook nr. 85, juni 2009) als startpunt. De kwartaalgroecijfers voor 2009 werden evenwel aangepast aan de hand van de interimvooruitzichten voor 2009 van de OESO (Interim economic assessment, september 2009). Die aanpassingen beïnvloeden niet enkel de jaarcijfers van 2009, maar ook die van 2010 via gewijzigde overloopeffecten.

Figuur 3 Evolutie van enkele conjunctuurindicatoren

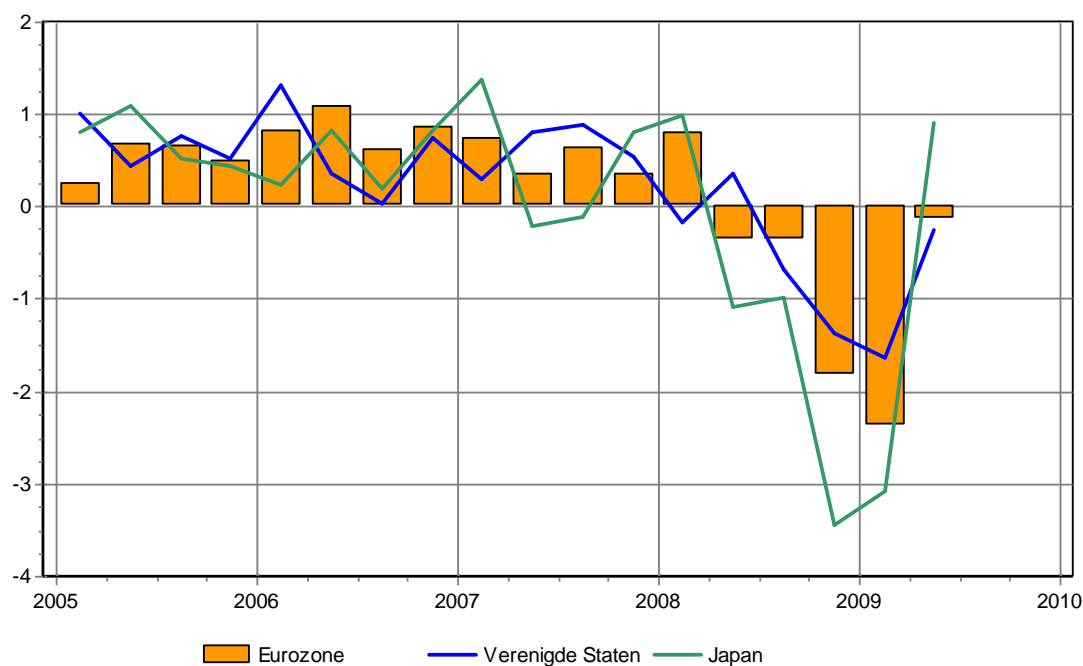
Bron: NBB, IFO, Europese Commissie

In de *Verenigde Staten* daalde de economische activiteit in het laatste kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 met respectievelijk 1,4 % en 1,6 %. Die negatieve groei was het gevolg van een daling van de investeringen, van voorraadafbouw en van een zwakke particuliere consumptie, terwijl de netto-uitvoer een positieve bijdrage leverde. In het tweede kwartaal van dit jaar viel de bbp-daling minder groot uit (-0,3 %) dankzij het aantrekken van de overheidsconsumptie en -investeringen en de minder negatieve groei van de privé-investeringen. Samen met de relancemaatregelen van de Amerikaanse overheid zou daardoor de recessie eindigen in de tweede jaarhelft. In 2010 zou de heropleving slechts zeer geleidelijk aan kracht winnen en pas in de loop van 2011 echt uitgesproken worden. De economische groei zou dit jaar uitkomen op -2,8 % en aantrekken tot 1,2 % in 2010 en tot 2,2 % in 2011.

Na een uitzonderlijk sterke terugval in het vierde kwartaal van 2008 (-1,8 %) en het eerste kwartaal van 2009 (-2,5 %) viel het bbp in de *eurozone* nog nauwelijks terug in het tweede kwartaal (-0,1 %). Binnen de eurozone was de divergentie tussen de verschillende landen bijzonder groot. Terwijl de economische activiteit nog fors daalde in Spanje (-1,1 %) en Nederland (-0,9 %), kenden Frankrijk en Duitsland reeds een positief groeicijfer (beiden +0,3 %). In het tweede kwartaal werd de groei vooral geschraagd door de netto-uitvoer, terwijl de investeringsgroei en de bijdrage van de voorraadvorming negatief bleven. Voor de tweede helft van dit jaar en voor 2010 wordt uitgegaan van licht positieve kwartaalgroeicijfers. Net als in de VS zou de groei in de eurozone pas in de loop van 2011 krachtig worden. Op jaarbasis zou de economische groei dit jaar uitkomen op -3,9 %, in 2010 0,8 % bedragen en aantrekken tot 1,8 % in 2011.

Figuur 4 Kwartaalverloop van het bbp

Kwartaal-op-kwartaalgroei in volume, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, Eurostat

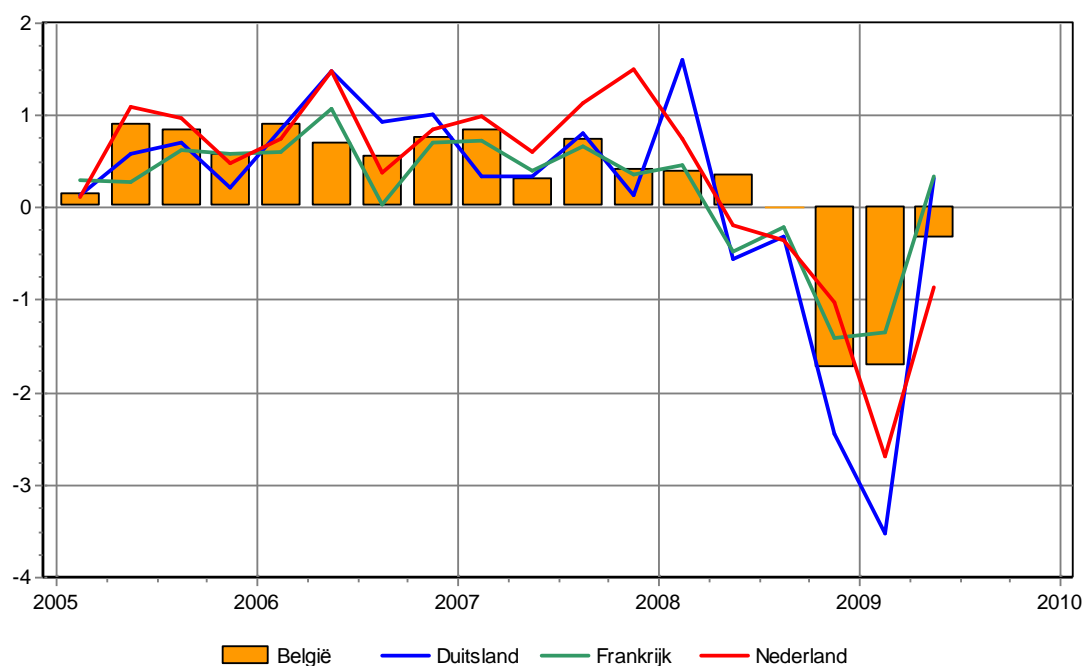
De *Japanse economie* kende een enorme terugval in het vierde kwartaal van vorig jaar en het eerste kwartaal van dit jaar (respectievelijk -3,5 % en -3,1 %). De voornaamste reden hiervoor was de instorting van de uitvoer als gevolg van de internationale conjunctuurinzinking en de appreciatie van de yen. De bedrijfsinvesteringen, die zich in belangrijke mate in exportgerichte sectoren situeren, werden eveneens hard getroffen. Ook de particuliere consumptie verzwakte, onder invloed van de stijgende werkloosheid en de negatieve reële loongroei. In het tweede kwartaal van 2009 trok de Japanse economie weer aan (0,9 %) onder impuls van de uitvoer (vooral naar China), de overheidsbestedingen en de particuliere consumptie, die tijdelijk ondersteund wordt door de relanceplannen. Na een negatieve economische groei van -5,6 % in 2009, zou de Japanse bbp-groei volgend jaar uitkomen op 0,7 % en in 2011 op 1,4 %.

Door de financiële crisis en de krimp van de westerse economieën, kwam de *Chinese economie* tot stilstand in het vierde kwartaal van vorig jaar. Dit jaar trekt de groei fors aan onder impuls van het relanceplan van de Chinese overheid en de sterke monetaire versoepeling en komt de bbp-groei vermoedelijk uit op ruim 8 %, na 9,1 % vorig jaar. Dat is minder dan de gemiddelde groei in de periode 2003-2007 (10,8 %), maar het toont aan dat de Chinese economie relatief ongeschonden uit de financiële crisis is gekomen.

1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners

De Belgische economische groei bedroeg -0,3 % (kwartaal-op-kwartaal) in het tweede kwartaal van 2009 tegenover gemiddeld +0,2 % in Duitsland, Frankrijk en Nederland. In jaar-op-jaartermen daalde het Belgisch bbp relatief minder sterk (-3,7 %, tegenover gemiddeld -4,5 % voor de drie belangrijkste handelspartners en -4,7 % voor de eurozone als geheel).

Figuur 5 Kwartaalverloop van het bbp in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, INR

Na twee kwartalen van uitzonderlijk negatieve groei (-2,4 % en -3,5 %) trok de economische activiteit in *Duitsland* opnieuw aan in het tweede kwartaal van 2009 (+0,3 %). De forse daling in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 is vooral toe te schrijven aan de instorting van de uitvoer en de investeringen. De uitvoergroei daalde nog licht in het tweede kwartaal, maar doordat de invoergroei sterker terugviel, leverde de netto-uitvoer een sterk positieve bijdrage tot de groei. De investeringen stabiliseerden zich, terwijl de particuliere consumptie net als in het eerste kwartaal aanzienlijk toenam, wat verklaard wordt door de invoering van de schrooptremie en de aanhoudende desinflatie. Op jaarbasis zou de Duitse groei dit jaar uitkomen op -4,8 %. Volgend jaar zou een positieve groei van 1,3 % geboekt worden, die licht zou aantrekken tot 1,4 % in 2011.

In de huidige crisis is *Frankrijk* de lidstaat met de op één na kleinste terugval van zijn economische activiteit. Dat is vooral te danken aan de particuliere consumptie, die geen negatieve kwartaalgroei kende. Ook de investeringsgroei viel minder terug dan het eurozone-gemiddelde. In het tweede kwartaal van 2009 trok de economische activiteit aan (+0,3 %) door een groeiversnel-

ling van de particuliere en de overheidsconsumptie. Dat groeitempo zou aangehouden worden tijdens de tweede helft van 2009, waardoor de bbp-groei op jaarbasis zou uitkomen op -2,1 %. De economische groei zou hernemen tot 1,2 % in 2010 en verder aantrekken tot 2 % in 2011.

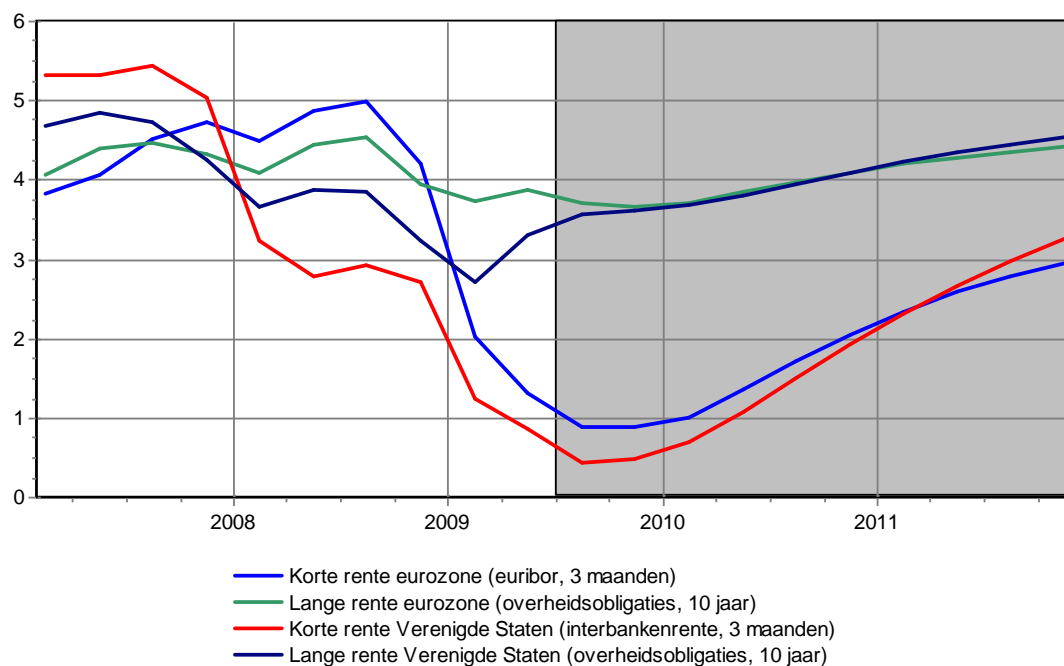
In tegenstelling tot Frankrijk en Duitsland, bleef de *Nederlandse* bbp-groei sterk negatief in het tweede kwartaal (-0,9 %). Net als in het eerste kwartaal van 2009, liepen de particuliere consumptie en de investeringen verder terug. In de tweede helft van dit jaar zou de economische activiteit zich stabiliseren en aldus op jaarbasis uitkomen op -4,4 %. Voor 2010 en 2011 wordt uitgegaan van een economische groei van respectievelijk 0,2 % en 1,5 %.

1.3. Evolutie op de financiële markten²

1.3.1. Rentevoeten

Sedert eind 2008 situeert de beleidsrente van de *Amerikaanse centrale bank* zich tussen 0 en 0,25 %. Daarnaast heeft de Federal Reserve massaal liquiditeiten aan de banken verschaft en schuldpapier van de bedrijven en de overheid opgekocht om de rentevoeten zo laag mogelijk te houden. De financiële markten verwachten de eerste verhogingen van de beleidsrente pas in de loop van 2010. Op jaarbasis zou de driemaands interbancaire rentevoet uitkomen op gemiddeld 0,8 % dit jaar. Volgend jaar zou ze toenemen tot 1,3 % en in 2011 tot 2,8 %.

Figuur 6 Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten
Kwartaalgemiddelden in procent

Bron: Datastream, FPB

² Deze technische hypothesen zijn gebaseerd op de termijnkoersen van 27 augustus 2009.

Terwijl de Amerikaanse centrale bank de beleidsrente reeds vroeger tot het bodemtarief had verlaagd, beschikte de *Europese Centrale Bank* begin 2009 nog over enige marge voor neerwaartse aanpassingen. Sindsdien werd de beleidsrente verder verlaagd van 2,5 % tot 1 %. De ECB maakt bovendien minder gebruik van onconventionele monetaire beleidsmaatregelen. Ze verschaft weliswaar, net als de Federal Reserve, massaal liquiditeiten aan de banken, maar de aankopen van financiële activa blijven relatief beperkt. De financiële markten verwachten een eerste renteverhoging in 2010. Dat resulteert in een interbancaire rente van gemiddeld 1,3 % dit jaar (na 4,6 % in 2008). Volgend jaar zou die toenemen tot 1,5 % en in 2011 tot 2,7 %. Het verschil tussen de interbankenrente en de beleidsrente was zowel in de vs als in de eurozone uitzonderlijk hoog op het hoogtepunt van de financiële crisis, maar het is nu zo goed als verdwenen.

Toen de financiële crisis losbarstte, fungeerde de dollar als 'veilige haven', waardoor beleggers hun toevlucht zochten tot Amerikaanse overheidsobligaties. Dat zorgde voor een aanzienlijke daling van de Amerikaanse *langetermijnrente* eind vorig jaar (van 3,8 % begin september tot bijna 2 % eind december). Sinds begin dit jaar is de Amerikaanse langetermijnrente gestaag toegenomen omdat de risico-aversie is afgenomen en de economische vooruitzichten zijn verbeterd. De Europese langetermijnrente kende een gelijkaardige, maar minder uitgesproken evolutie. Binnen de eurozone liep het renteverskil tussen de overheidsobligaties van de verschillende eurozonelanden en Duitsland op het hoogtepunt van de financiële crisis fors op omdat de beleggers vluchtten naar de meest veilig geachte en meest liquide staatsobligaties. Begin dit jaar liep het renteverskil voor België op tot meer dan 120 basispunten. Sindsdien is het renteverskil gestaag afgenomen tot 45 basispunten.

1.3.2. Wisselkoersen

Tussen juli en november 2008 deprecieerde de euro sterk tegenover de *Amerikaanse dollar*, toen duidelijk werd dat de economische recessie in de eurozone even erg zou zijn als in de vs en omdat de dollar tijdens de financiële turbulentie profiteerde van zijn status van 'veilige haven'. Sindsdien is een omgekeerde beweging merkbaar en is de euro tegenover de dollar geapprecieerd door de afgenomen risico's en gunstige cijfers over de Europese economie. De termijnmarkten anticiperen op een zeer lichte appreciatie van de euro t.o.v. de dollar in de projectieperiode. Op jaarbasis zou de eurodollarkoers dit jaar gemiddeld 1,37 dollar per euro bedragen. In 2010 zou de euro appreciëren tot 1,42 dollar en in 2011 tot 1,43 dollar.

In het laatste kwartaal van vorig jaar verloor het *Britse pond* veel terrein t.o.v. de euro (-20 %) door de sombere vooruitzichten voor de Britse economie. De Britse huizenmarkt stortte ineen en de City werd bijzonder hard getroffen door de financiële crisis. Sinds begin 2009 heeft het pond een aanzienlijk deel van dat verlies goedge maakt. Aan deze evolutie is waarschijnlijk een einde gekomen doordat de Britse economie zich minder snel lijkt te herstellen dan die van de eurozone en de Bank of England in augustus onverwacht besliste haar beleid van kwantitatieve versoepeling nog op te drijven.

Na een appreciatie van 2,2 %, zou de *nominale effectieve wisselkoers voor België* dit jaar met gemiddeld 1,2 % stijgen. De euro apprecieert daarbij vooral t.o.v. de dollar, de Aziatische en de Oost-Europese munten, terwijl de euro terrein verliest t.o.v. het Brits pond, de Noorse en de Zweedse kroon. De termijnmarkten rekenen op een lichte appreciatie van de euro t.o.v. de meeste munten tijdens de projectieperiode. Dat zou resulteren in een toename van de nominale effectieve wisselkoers voor België van 0,4 % in 2010 en van 0,2 % in 2011.

1.4. Onzekerheden

De monetaire en budgettaire overheden zijn er sneller dan verwacht in geslaagd de wereldeconomie te stabiliseren na het uitbreken van de financiële crisis, maar het blijft onzeker hoe solide het herstel van de wereldeconomie zal zijn wanneer de tijdelijke beleidsimpulsen worden teruggeschroefd of hun effecten uitdoven. De westerse economieën zouden opnieuw in een recessie kunnen belanden, met bijkomende neerwaartse druk op de consumptieprijzen tot gevolg. Anderzijds kan evenmin worden uitgesloten dat het mondiale herstel krachtiger is dan verwacht. In dat geval is het belangrijk om het monetair en budgettair beleid tijdig om te buigen om inflatierisico's en forse verhogingen van de langetermijnrentevoeten te vermijden.

De onrust in de bankensector is enigszins weggeëbd, maar het *financiële systeem* blijft kwetsbaar. De economische recessie kan de betalingsproblemen van de kredietnemers meer dan verwacht doen toenemen, waardoor de financiële instellingen zouden moeten overgaan tot een volgende ronde van afschrijvingen op hun kredietportefeuilles.

Indicatoren lijken te suggereren dat de *toegang tot krediet* voor bedrijven en consumenten verbetert. Het valt echter niet uit te sluiten dat de kredietbelemmeringen groter zijn dan het scenario in rekening neemt. Dat zou het herstel van de particuliere consumptie en de investeringen in het gedrang brengen.

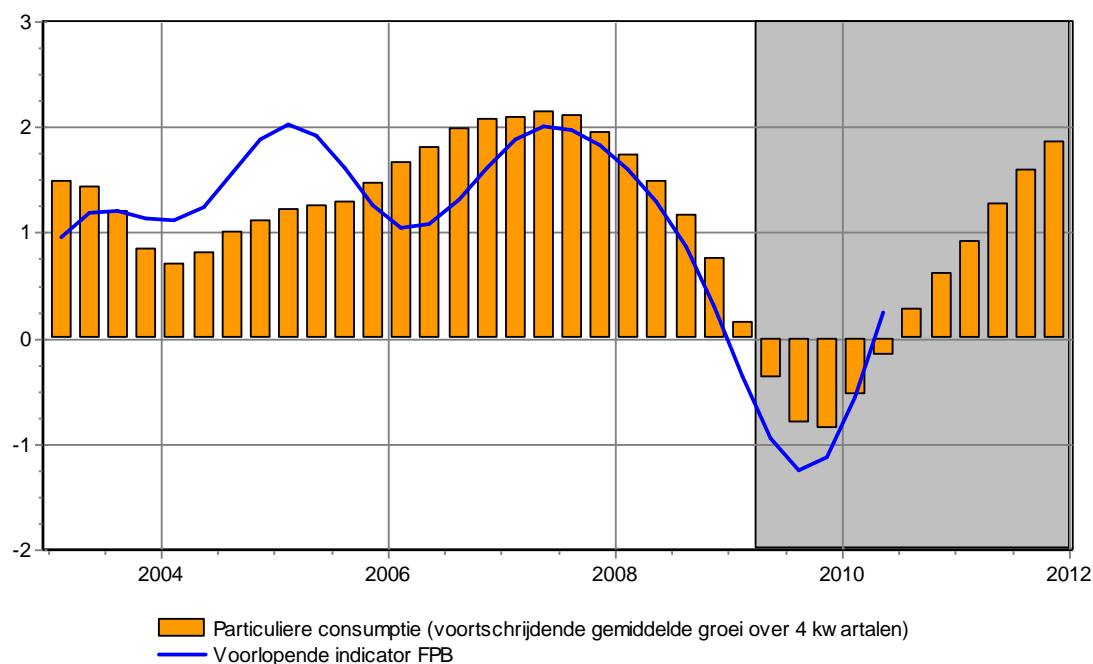
De *grondstoffen prijzen* zouden bij een toenemende vraag sterker kunnen stijgen dan verwacht omwille van aanbodproblemen (zoals in 2007 en 2008). Dat kan de herneming van de mondiale economie in het gedrang brengen.

2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp

2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren

Ondanks de aanzienlijke toename van de werkgelegenheid, nam het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen in 2008 slechts toe met 0,3 %. Dat was in belangrijke mate te wijten aan de fors gestegen energieprijzen, die slechts gedeeltelijk zijn opgenomen in de gezondheidsindex. Bovendien reageert de indexering van lonen en sociale uitkeringen met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex, waardoor de loonindexering in 2008 (2,9 %) ruim onder de toename van de consumptieprijsindex (4,5 %) bleef. Door die vertraging weerspiegelt de loonindexering in 2009 (2,4 %) nog gedeeltelijk de hoge inflatie van vorig jaar, bij een voorziene nulgroei van de consumptieprijsindex. Samen met een aantal federale en regionale belastingverminderingen resulteert dat in een stijging van het reëel beschikbaar inkomen van 1,5 %, ondanks de daling van de werkgelegenheid en een terugval van de overige inkomenscomponenten. In 2010 blijft de toename van het reëel beschikbaar inkomen beperkt tot 0,4 % door de verdere verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt en door de inflatietoename. In 2011 zou de koopkracht, ondersteund door de toename van de werkgelegenheid, de stijging van de lonen vóór indexering en een toename van het inkomen uit vermogen, uitkomen op 2,1 %.

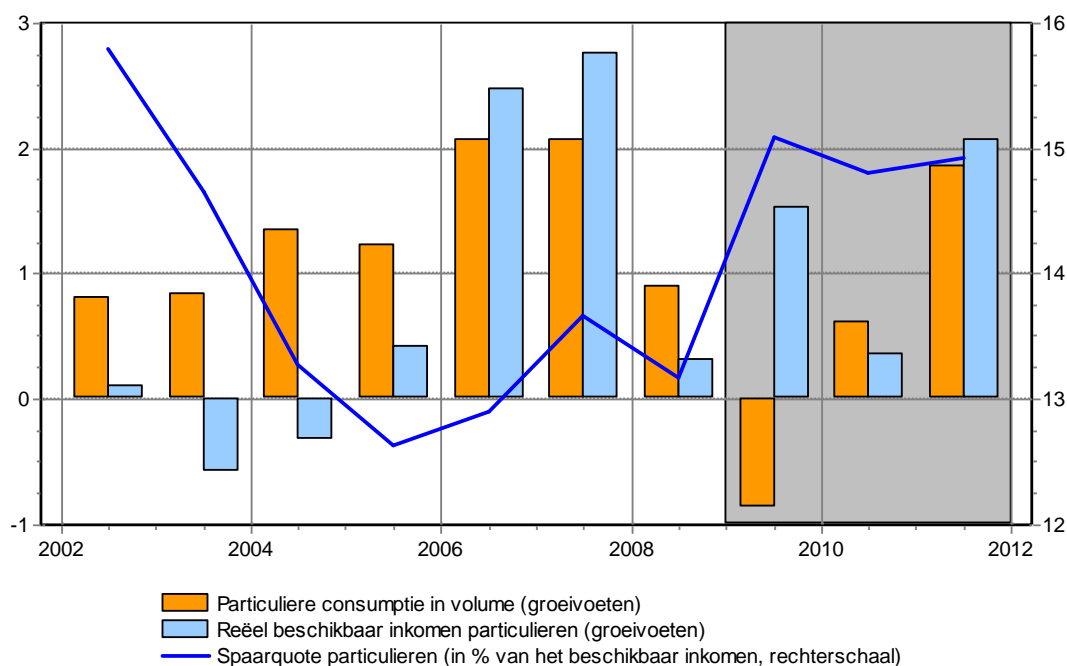
Figuur 7 Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

In het tweede en het derde kwartaal van 2008 stagneerde de particuliere consumptie door de oplopende inflatie en de verslechtering van de arbeidsmarktvooruitzichten. De NBB-indicator van het consumentenvertrouwen was reeds eind 2007 aan het afbrokkelen, maar kreeg vanaf oktober 2008 zware klappen door de bankencrisis, de scherpe daling van de aandelenkoersen en het pessimisme over de economische situatie. Daardoor schroefden de gezinnen hun consumptie in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 terug met respectievelijk 0,6 % en 0,5 %. Het consumentenvertrouwen heeft zich sindsdien enigszins hersteld en bereikte in augustus zijn niveau van net voor de bankencrisis. Daardoor zou de particuliere consumptie zich in de tweede helft van 2009 stabiliseren, maar jaargemiddeld zou de volumedaling uitkomen op 0,9 %. In 2010 zou de gemiddelde kwartaalgroei van de particuliere consumptie amper 0,3 % bedragen, maar in 2011 verder aantrekken tot 0,5 %. Daardoor groeit de consumptie op jaarbasis (0,6 % in 2010 en 1,9 % in 2011) in lijn met het beschikbaar gezinsinkomen.

Figuur 8 Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote

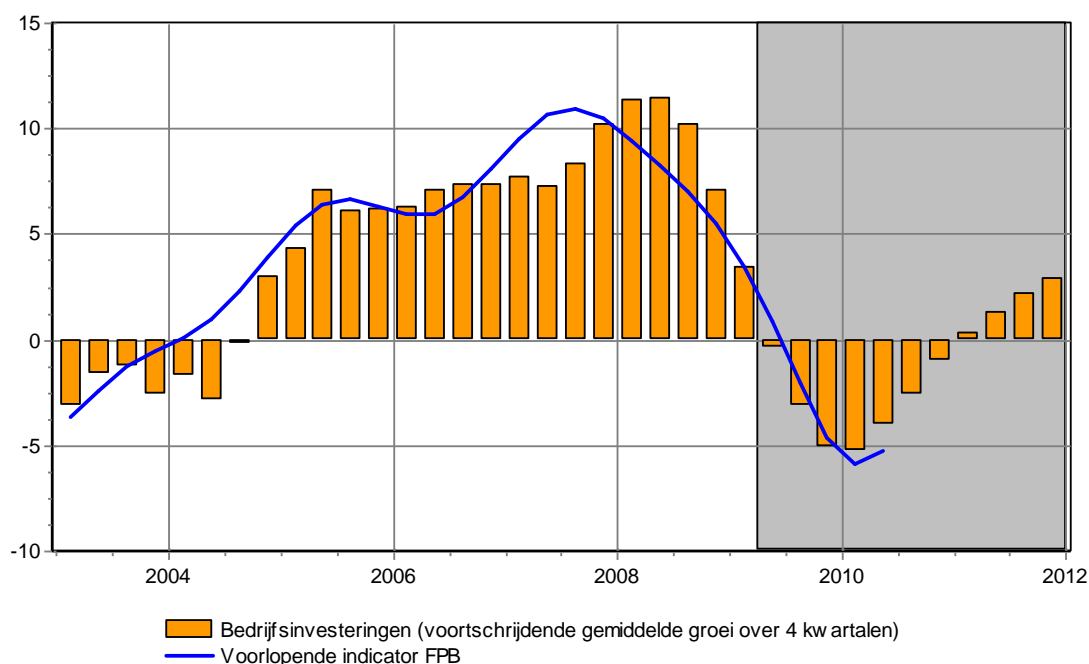
Bron: INR, FPB

De gezinnen consumeren dus een aanzienlijk kleiner deel van hun beschikbaar inkomen, wat de particuliere spaarquote doet toenemen van 13,2 % in 2008 tot 15,1 % in 2009, zijn hoogste niveau in zeven jaar. Dat de gezinsspaarquote in 2010 en 2011 nauwelijks afbrokkelt, is vooral te wijten aan de verwachte toename van de werkloosheidsgraad die het verdere herstel van het consumentenvertrouwen zal afremmen. Bovendien zullen de gezinnen hun vermogensverliezen willen compenseren door meer te sparen.

2.2. Bedrijfsinvesteringen

De voorbije vijf jaar zaten de bedrijfsinvesteringen stevig in de lift. Met een gemiddelde volumegroei van 6,6 % overtroffen ze ruimschoots de gemiddelde bbp-groei van 2,3 %. Ondanks een nog forse jaargroei (7,4 %), waren de investeringen in 2008 over hun hoogtepunt heen³. In de tweede helft van 2008 en vooral in het eerste kwartaal van 2009 werd de investeringsactiviteit teruggeschroefd als gevolg van de vraaguitval tijdens de financiële crisis. Door die vraaguitval kwam de productie onder druk te staan, wat de industriële capaciteitsbezettingsgraad deed terugvallen tot slechts 70 % in het eerste kwartaal van 2009 (t.o.v. 82,4 % in het derde kwartaal van 2008)⁴. Het producentenvertrouwen werd aangetast, zoals blijkt uit de forse neergang van de NBB-conjunctuurindicator tot een historisch laag niveau in het eerste kwartaal van 2009. Bovendien werd het verkrijgen van externe financiering duurder door de toegenomen risicopremie en moeilijker door de aangescherpte kredietvoorwaarden van de banken. Ten slotte zou de rendabiliteit van de ondernemingen dit jaar verder terugvallen door de verzwakking van de vraag en door de kleinere winstmarges per product.

Figuur 9 Bedrijfsinvesteringen in volume⁵
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Tegen de achtergrond van een schuchtere economische heropleving staan bovenstaande factoren een snel herstel van de bedrijfsinvesteringen in de weg. In het tweede kwartaal van 2009 is

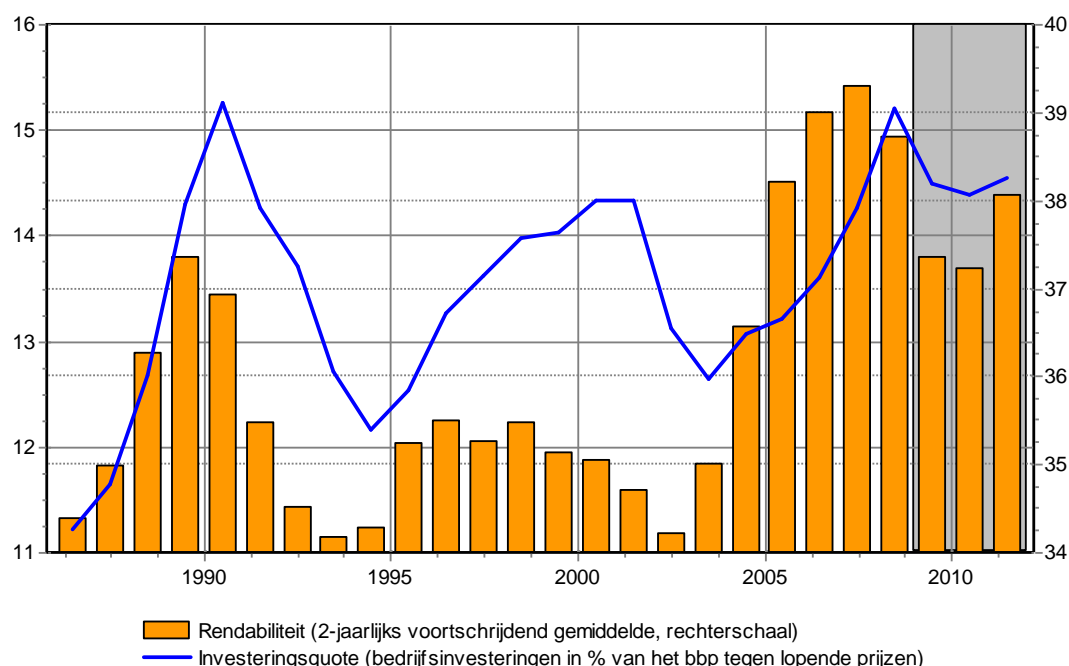
³ De jaargroei in 2008 was voor 4,7 procentpunt te danken aan een positief overloopeffect vanuit 2007, m.a.w. aan een zeer gunstig startpunt.

⁴ Voor de periode van 1980 tot nu bedraagt de gemiddelde capaciteitsbezettingsgraad 79 %.

⁵ Exclusief aankopen van overheidsgebouwen.

de industriële capaciteitsbezettingsgraad ietwat toegenomen (tot 72 %) en sedert april is ook de NBB-conjunctuurindicator uit een diep dal aan het klimmen, maar hun huidige niveaus duiden nog steeds op een bijzonder zwakke economische activiteit, een ruim overschot aan productievermogen en bijgevolg een geringe behoefte aan uitbreidingsinvesteringen. Ook de NBB-voorjaarsenquête 2009 over de investeringen in de verwerkende nijverheid wijst in die richting⁶. Daardoor zou de kwartaalgroei van de investeringen pas vanaf het derde kwartaal van 2010 de bbp-groei overstijgen. Dat resulteert in een negatieve jaargroei van -4,9 % in 2009 en van -1,2 % in 2010. Pas in 2011 is er een stijging op jaarbasis (2,9 %).

Figuur 10 Investeringsquote⁷ en rendabiliteit⁸ in de marktsector

Bron: INR, FPB

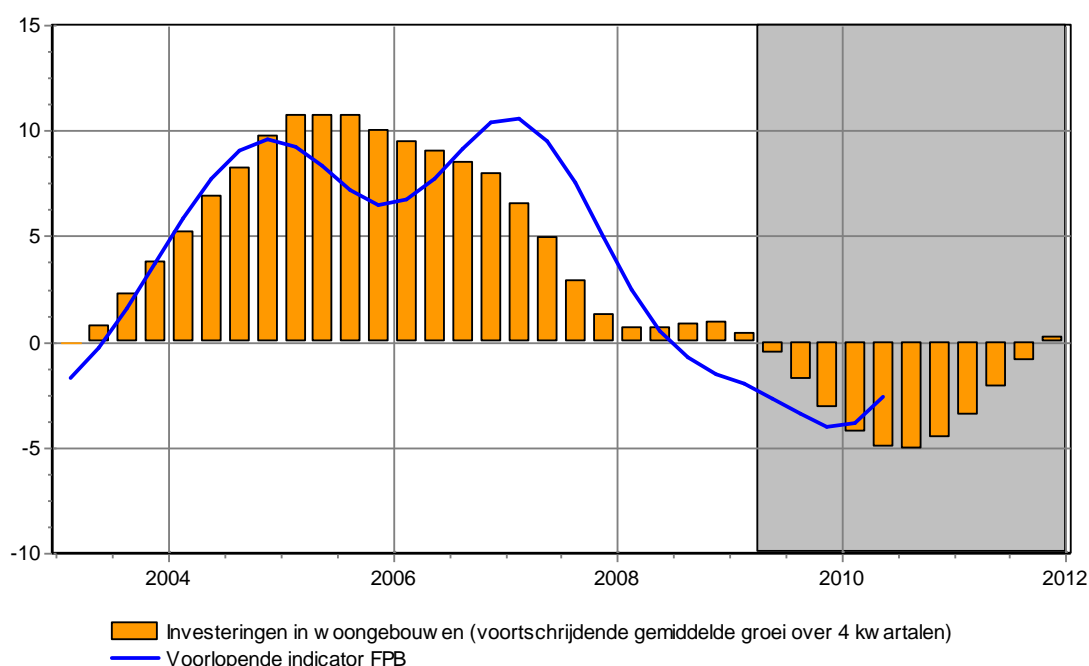
Het nominale aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het bbp zou afnemen van 15,2 % in 2008 tot ongeveer 14,5 % in de periode 2009-2011. De investeringsquote blijft daardoor relatief hoog en benadert het niveau van de periode 2000-2001 (14,3 %).

⁶ Die enquête voorziet voor dit jaar een forse afname met 11,6 % in nominale termen, d.i. de sterkste daling in de voorjaarsenquête sinds 1993.
⁷ De investeringsquote is berekend op basis van de totale bedrijfsinvesteringen (inclusief de aankoop van overheidsgebouwen).
⁸ Bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen in procent van de toegevoegde waarde.

2.3. Investerings in woongebouwen

Net zoals de bedrijfsinvesteringen, vertonen ook de investeringen in woongebouwen meer uitgesproken cycli dan het bbp. Na een gemiddelde volumegroei van 7,8 % tijdens de jaren 2003-2006, bleef hun toename in 2007 en 2008 beperkt tot respectievelijk 1,3 % en 1 %, o.m. door de toename van de hypothecaire rente⁹ en door de beperkte toename van het reëel beschikbaar gezinsinkomen in 2008. Na een stagnering in het tweede en het derde kwartaal van 2008, is de woningbouw beginnen dalen in het vierde kwartaal.

Figuur 11 Investerings in woongebouwen in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Door de bescheiden groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen en door de oplopende werkloosheid, zou de kwartaalgroei van de woningbouw negatief blijven tot eind 2010, al wordt de krimp getemperd door de lage hypothecaire rente¹⁰ en de tijdelijke btw-verlaging¹¹. Dat weerspiegelt zich in een negatieve jaargroei van -3,2 % in 2009 en -4,6 % in 2010. In de loop van 2011 zouden de investeringen in woningen aantrekken, maar jaargemiddeld nagenoeg stabiel blijven (0,2 %) door het lage startpunt begin 2011. Ook de voorlopende FPB-indicator voor de woningbouw, die o.m. rekening houdt met informatie uit de architectenenquête en met de hypothecaire kredietaanvragen, wijst op een verdere afkoeling.

⁹ Na een historisch laag niveau eind 2005 (3,9 %), steeg de nominale hypothecaire rente tot 5,3 % in september 2008.

¹⁰ De nominale hypothecaire rente is momenteel teruggevallen tot 4,5 %.

¹¹ De btw-verlaging tot 6 % is een onderdeel van het relanceplan en geldt voor nieuwbouw, renovatie en publieke sociale huisvesting. Bij nieuwbouw is de btw-verlaging beperkt tot een schijf van 50 000 euro van de bouwfactuur die dit jaar moet opgesteld zijn.

Ondanks die terugval, die ook op Europees vlak duidelijk merkbaar is, blijft het belang van de gezinsinvesteringen (in lopende prijzen) in het bbp aanzienlijk, nl. 5,9 % in 2009 en 5,7 % in de periode 2010-2011, wat zeer nauw aansluit bij de investeringsquote van de voorbije drie jaar.

2.4. Overheidsbestedingen

In 2007 en 2008 is de overheidsconsumptie in volume telkens met 2,3 % toegenomen. Ondanks een sterke toename van de uitgaven voor gezondheidszorg, zou de groei van de overheidsconsumptie dit jaar beperkt blijven tot 1,9 % door een groeivertraging van de overheidslonen (vooral als gevolg van een beperktere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid) en door een volumedaling van de netto-aankoop van goederen en diensten. In 2010 en 2011 zou de groei van de overheidsconsumptie gemiddeld met 1,5 % toenemen door een gematigder groeitempo van de uitgaven voor gezondheidszorg.

De volumegroei van de overheidsinvesteringen zou dit jaar op 1,9 % uitkomen, maar in 2010 en 2011 versnellen tot respectievelijk 6,3 % en 13,5 %. Daardoor blijven de overheidsinvesteringen de economische groei ondersteunen. De dynamiek is grotendeels toe te schrijven aan de investeringen van de lokale besturen die versnellen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012.

2.5. Voorraadwijzigingen

Tegen de achtergrond van de sombere afzetperspectieven, hebben de bedrijven in de loop van 2008 en vooral in het eerste kwartaal van 2009 hun voorraadopbouw getemperd. Daarom wordt voor 2009 een negatieve bijdrage van de voorraadwijzigingen tot de economische groei van 0,9 procentpunt verwacht. Die vertraging van de voorraadopbouw is in lijn met de informatie uit de NBB-conjunctuurenquête, die wijst op een sterke toename (vanaf september 2008 tot en met het eerste kwartaal van 2009) van het aantal ondernemers dat zijn voorraden als te hoog bestempelt. Voor 2010 en 2011 wordt een nulbijdrage van de voorraadveranderingen tot de economische groei vooropgesteld.

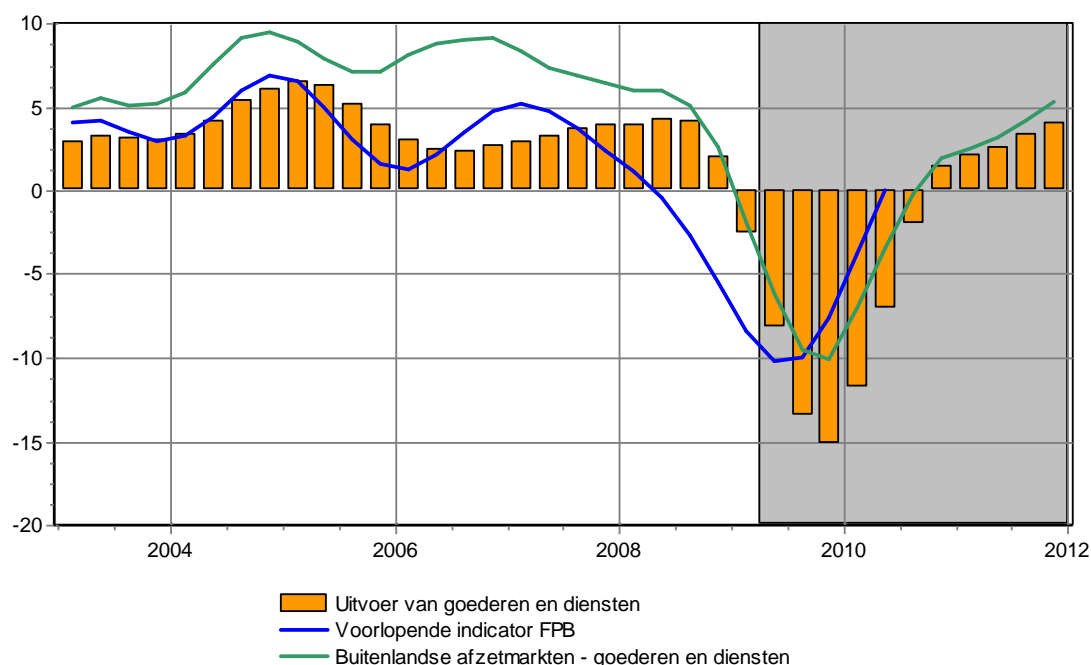
2.6. Uitvoer en invoer

In lijn met de evolutie van de wereldhandel vielen de buitenlandse afzetmarkten van België, berekend op basis van de verwachte invoergroei van de Belgische handelspartners, bijzonder sterk terug in het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009. De buitenlandse afzetmarkten krompen verder in het tweede kwartaal, maar zouden zich in de tweede jaarhelft wat herstellen. De groei van de uitvoermarkten zou volgend jaar matig blijven, maar in 2011 aantrekken tot zijn historisch gemiddelde (1,6 % per kwartaal). Op jaarbasis zou de groei van de buitenlandse afzetmarkten dit jaar sterk negatief zijn (-10,1 %), volgend jaar 1,9 % bedragen en in 2011 versnellen tot 5,2 %.

De effectieve wisselkoers, i.e. de gemiddelde wisselkoers van de euro ten opzichte van munten van onze belangrijkste handelspartners (gewogen op basis van hun gewicht in de Belgische uitvoer), apprecieerde gestaag tussen begin 2006 en midden 2008. In de tweede helft van vorig jaar verloor de effectieve wisselkoers terrein als gevolg van de vlucht in dollarbeleggingen tijdens de financiële crisis. Dat waardeverlies bleek van zeer korte duur, want in de eerste helft van dit jaar apprecieerde de effectieve wisselkoers andermaal aanzienlijk. Op jaarbasis zou de toename dit jaar 1,2 % bedragen. Volgend jaar en in 2011 blijft de appreciatie beperkt tot respectievelijk 0,4 % en 0,3 %. De wisselkoers-evolutie zou bijgevolg vooral in de loop van 2009 wegen op de Belgische prijscompetitiviteit.

Figuur 12 Uitvoer van goederen en diensten
Voortschrijdende gemiddelde groei over 4 kwartalen

Bron: CPB, INR, FPB

Vorig jaar bleef de Belgische uitvoergroei (2,1 %) slechts licht achter op de toename van de buitenlandse afzetmarkten (2,6 %), wat resulteerde in een bescheiden verlies aan marktaandeel. Dit jaar zou dat verlies fors oplopen omdat de Belgische uitvoergroei (-15,1 %) veel sterker krimpt dan de afzetmarkten (-10,1 %). In 2010 en 2011 zou de groei van de Belgische uitvoer (respectievelijk 1,5 % en 4,1 %) opnieuw nauwer aansluiten bij die van de buitenlandse afzetmarkten.

Als gevolg van de instorting van de finale vraag (binnenlandse vraag plus uitvoer) zou de invoergroei dit jaar krimpen met 13,7 %. Volgend jaar zou de invoer licht toenemen (1,4 %) en in 2011 versnellen tot 4,4 %.

Door de appreciatie van de euro en de wereldwijde afkoeling van de inflatie zouden de internationale prijzen zonder energie, uitgedrukt in euro, dit jaar aanzienlijk dalen (-3 %). De Belgische invoerprijzen zouden sterker terugvallen (-4,1 %), dankzij de forse daling van de olieprijs. Uitgedrukt in euro, zou de olieprijs dit jaar immers gemiddeld 33 % lager noteren dan in 2008. De Belgische uitvoerprijzen dalen eveneens (-2,8 %), doch in mindere mate dan de invoerprijzen, wat resulteert in een aanzienlijk ruilvoetwinst (1,4 %). In 2010 zou er een klein ruilvoetverlies optreden (-0,4 %) als gevolg van de olieprijsstijging in de loop van 2009, terwijl de groei van de Belgische in- en uitvoerprijzen in 2011 gelijke tred zouden houden.

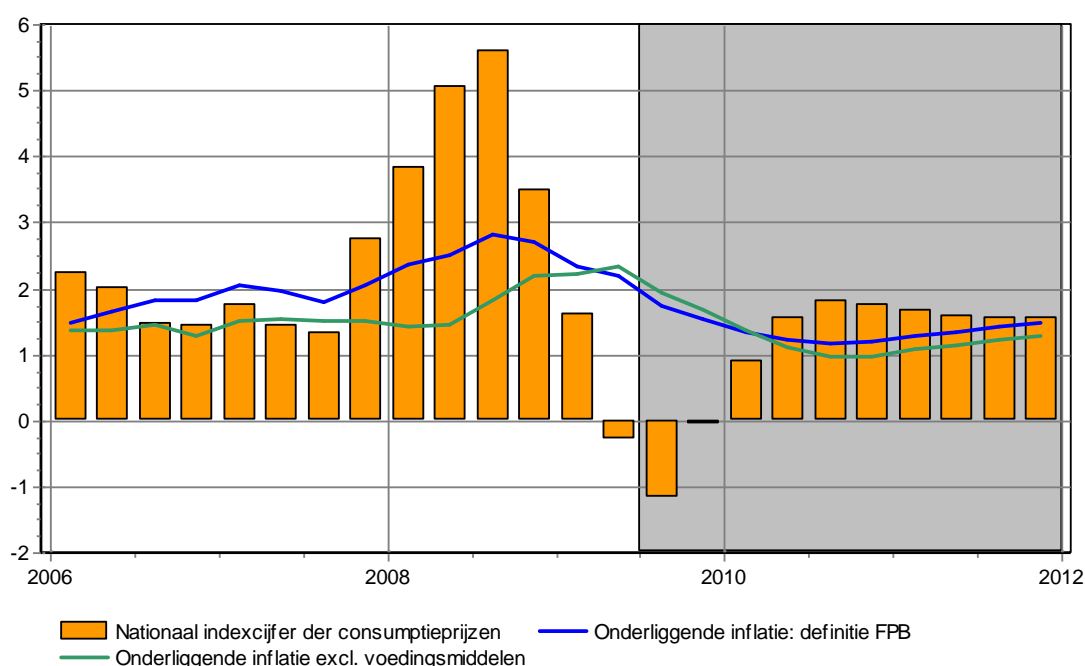
Dit jaar zou de netto-uitvoer een sterk negatieve bijdrage (-1,5 procentpunt) leveren tot de economische groei. Het effect daarvan op de lopende rekening zou grotendeels teniet gedaan worden door de gunstige ruilvoetevolutie, waardoor het tekort op de lopende rekening in 2009 (2,5 % van het bbp) nauwelijks groter zou zijn dan in 2008. In 2010 zou de netto-uitvoer een licht positieve (0,1 procentpunt), en in 2011 een lichte negatieve bijdrage (-0,2 procentpunt) leveren tot de bbp-groei. Het tekort op de lopende rekening zou in beide jaren toenemen met 0,2 % van het bbp tot 2,9 % van het bbp in 2011.

3. Ontwikkeling van prijzen en lonen

3.1. Binnenlands prijsverloop

Van begin 2004 tot het derde kwartaal van 2007 kende de Brentolieprijs een gestage toename van 30 dollar tot ruim 75 dollar per vat. In de daaropvolgende maanden werd een nooit geziene prijsstijging opgetekend tot ruim 140 dollar per vat begin juli 2008. Kort daarna brak de financiële en economische crisis in alle hevigheid los, met een instorting van de olieprijs (tot ongeveer 35 dollar eind 2008) tot gevolg. De olieprijs-evolutie is de belangrijkste verklarende factor voor het uitgesproken profiel van de inflatie in de loop van 2008, maar ook de prijzen van voedingsgrondstoffen, die een gelijkaardige – doch minder uitgesproken – evolutie kenden dan de olieprijsen, droegen daartoe bij.

Figuur 13 Inflatie: verloop op kwartaalbasis
Jaar-op-jaargroei

Bron: FOD Economie, FPB

Tijdens de eerste helft van 2009 zette de inflatie, gemeten a.d.h.v. de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer der consumptieprijzen (NICIP), haar daling verder en werd ze vanaf mei, voor het eerst sinds 1960, negatief. Na een dieptepunt in juli (-1,7%), zou de inflatie minder negatief worden en vanaf november 2009 opnieuw boven nul uitkomen. Aangezien de term 'deflatie' doorgaans geassocieerd wordt met een zichzelf in stand houdende of zichzelf versterkende algemene daling van het prijspeil, kan niet beweerd worden dat de Belgische economie

zich momenteel in een deflatoire periode bevindt. De huidige negatieve inflatie zou immers slechts enkele maanden duren en is bijna uitsluitend te wijten aan de evolutie van de energieprijzen, terwijl de prijzen van de meeste niet-energetische goederen en diensten blijven toenemen.

De onderliggende inflatie¹² (definitie FPB) nam toe van het vierde kwartaal van 2007 tot het derde kwartaal van 2008 en koelde daarna terug af. Een belangrijk deel van die evolutie was echter het gevolg van het verloop van de voedingsprijzen. Indien de onderliggende inflatie gecorrigeerd wordt voor het prijsverloop van alle voedingsmiddelen, duurde het tot het derde kwartaal van 2008 alvorens een opwaartse beweging ingezet werd en begon ze pas in het derde kwartaal van 2009 opnieuw te dalen. Traditioneel reageert de onderliggende inflatie immers met enkele kwartalen vertraging op het prijsverloop van ruwe olie. Door de recessie, die de Belgische economische activiteit met 3,7 % deed afnemen op slechts drie kwartalen, ligt het Belgisch bbp momenteel een stuk onder zijn potentieel niveau. Die negatieve 'output gap' is mee verantwoordelijk voor de uitgesproken vertraging van de onderliggende inflatie (van 2,3 % in het tweede kwartaal van 2009 tot 1 % in de tweede helft van 2010). Eind 2010 zou de economische groei opnieuw boven de groei van het potentieel bbp uitkomen, met een minder negatieve output gap en een voorzichtige toename van de onderliggende inflatie in de loop van 2011 tot gevolg.

Figuur 14 maakt duidelijk dat de terugval van de inflatie tot 0 % in 2009 voornamelijk veroorzaakt wordt door de energieprijzen. In lijn met de jaargroei van de noteringen voor Brent-olie uitgedrukt in euro (+25 % in 2008 en -33 % in 2009) leverden de energieproducten in 2008 een positieve bijdrage van ruim 2 procentpunt tot de inflatie, terwijl ze in 2009 negatief zouden bijdragen ten belope van 1,7 procentpunt. Hierbij dient opgemerkt dat de gas- en elektriciteitsprijzen in 2009 nog voor een deel het olieprijsverloop in 2008 weerspiegelen omdat ze steeds met enkele maanden vertraging reageren op olieprijsbewegingen. De distributie- en transporttarieven voor gas en elektriciteit, die in 2008 eveneens in belangrijke mate bijdroegen tot de inflatieversnelling, zouden dit jaar minder sterk verhoogd worden¹³. De daling van de diesel- en benzineprijzen in 2009 wordt afgeremd door de herinvoering van het zogenaamde 'klikstelsel'¹⁴. De bijdrage van de voedingsprijzen tot de inflatie zou in 2009 0,8 procentpunt lager uitkomen

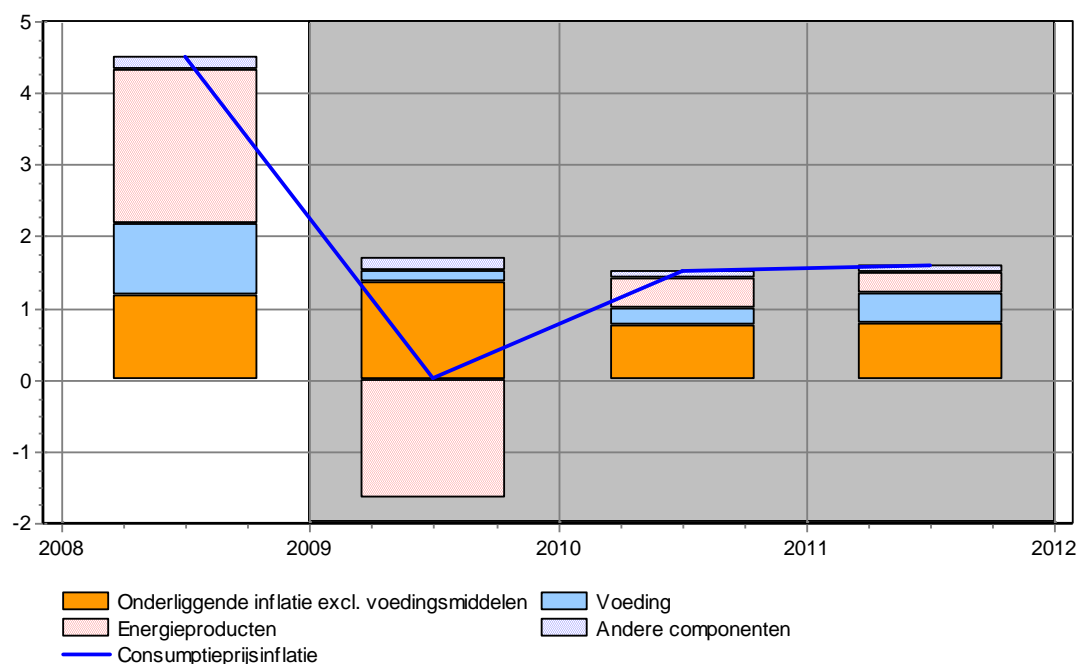
¹² De onderliggende inflatie (definitie FPB) wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten. Daarom worden het effect van btw-wijzigingen, accijnzen en andere indirecte belastingen, de verkeersbelasting en het prijsverloop van waterverbruik, energie tabak, alcoholhoudende dranken, vleesproducten en verse groenten en fruit uitgesloten bij de berekening van de onderliggende inflatie. Door de recente sterke prijschommelingen van andere voedingsproducten werden alle voedingsproducten uitgesloten bij de berekening van de 'onderliggende inflatie excl. voedingsmiddelen'.

¹³ Tot op heden werden de tariefplannen (tot 2012) van slechts enkele distributienetbeheerders, die bijna uitsluitend in Vlaanderen actief zijn, door de CREG goedgekeurd. Aangezien het onvoldoende duidelijk is wanneer de tariefplannen van de andere beheerders zullen goedgekeurd worden en in welke mate ze hun tarieven zullen aanpassen, wordt verondersteld dat die beheerders hun huidige tarieven handhaven.

¹⁴ Concreet voorziet het 'klikstelsel' erin dat elke prijsdaling van benzine of diesel voor de helft gecompenseerd wordt door een verhoging van de bijzondere accijns. De maximale accijnsstijging bedraagt 2,8 eurocent per liter per jaar voor benzine en 3,5 eurocent per liter per jaar voor diesel. Op basis van de voorhanden zijnde informatie zou het klikstelsel niet van toepassing blijven na 2009.

dan in 2008 en zo de vertraging van de inflatie mee in de hand werken. Enkel de onderliggende inflatie zou jaargemiddeld hoger liggen in 2009 dan in 2008.

Figuur 14 Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijsen
Bijdrage (in %) tot de consumptieprijsinflatie

Bron: FOD Economie, FPB

In 2010 en 2011 zou de inflatie opnieuw aantrekken tot respectievelijk 1,5 % en 1,6 %. De bijdrage van de onderliggende inflatie zou nochtans lager liggen dan in 2009, maar dat wordt meer dan gecompenseerd door de bijdrage van de energieprijzen die opnieuw positief zou worden. De olieprijsen op de internationale markten zouden, uitgedrukt in euro, immers toenemen met 21 % volgend jaar en met 4 % in 2011. Door de reeds aangehaalde vertraagde reactie van gas- en elektriciteitsprijzen op olieprijsbewegingen, zou de totale bijdrage van energieproducten tot de inflatie nauwelijks lager zijn in 2011 dan in 2010. De bijdrage van de voedingsprijzen tot de inflatie zou geleidelijk groter worden aangezien de voedingsprijzen in de loop van 2010 opnieuw zouden aanknopen met hun historisch groeipad.

Om de gezondheidsindex te berekenen, wordt het NICP gezuiverd voor het prijsverloop van alcoholhoudende dranken, tabaksproducten en motorbrandstoffen. Bijgevolg reageert de gezondheidsindex minder sterk op olieprijswijzigingen dan het NICP en heeft hij een minder uitgesproken profiel, met een toename van 0,6 % in 2009, van 1,2 % in 2010 en van 1,6 % in 2011.

3.2. Indexering van de overheidslonen en van de sociale uitkeringen

Door de bijzonder sterke toename van de gezondheidsindex tussen oktober 2007 en juli 2008 werden drie opeenvolgende spilindices overschreden in een tijdspanne van negen maanden (in december 2007, april 2008 en augustus 2008). Als gevolg van de daling van de gezondheidsindex tussen februari en juli 2009, zou het viermaandelijks voortschrijdend gemiddelde van de gezondheidsindex in september 2009 opnieuw in de buurt komen van de laatst overschreden spilindex (110,51). Volgens de maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex zou de huidige spilindex (112,72) in december 2010 overschreden worden. Als gevolg daarvan zouden de sociale uitkeringen in januari 2011 en de wedden van het overheidspersoneel in februari 2011 met 2 % aangepast worden aan de gestegen levensduurte. De volgende spilindex (114,97) zou niet overschreden worden in 2011.

3.3. Loonontwikkeling in de marktsector

3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten

Rekening houdend met de beschikbare gegevens in Deel 1 van de nationale rekeningen voor 2008 ('Eerste raming van de jaarlijkse rekeningen'), bedroeg de groei van de nominale uurloonkosten in de marktsector 3,4 % in 2008. Die sterke groei was in belangrijke mate het gevolg van de inflatieopstoot (zie paragraaf 3.1.) die de loonindexering de hoogte induwde, al steeg die laatste niet zo sterk als de inflatie zelf. Tijdens de jaren 2007 en 2008 namen de uurloonkosten gecumuleerd toe met 7,1 %, wat een stuk meer is dan de loonstijging die werd overeengekomen in het ontwerp van sociaal akkoord voor die periode. Dat is in ongeveer dezelfde mate te wijten aan de hoger dan verwachte indexering en aan de relatief sterke toename van de bruto-uurlonen vóór indexering.

Tabel 1 Opbouw van de uurloonkosten in de marktsector
Bijdragen in procentpunt aan de groei van de nominale uurloonkosten

	2007	2008	2009	2010	2011
Interprofessioneel akkoord ^a					
Groei nominale uurloonkosten		5,0			
a. Indexering		3,9			
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^b		1,1	0,6		
Realisaties/vooruitzichten					
Groei nominale uurloonkosten	3,6	3,4	2,4	1,1	1,9
a. Indexering	1,7	2,9	2,4	0,7	1,6
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^b	1,5	0,8	0,0	0,3	0,3
c. Totale werkgeversbijdragen ^c	0,4	-0,3	0,0	0,2	-0,1

a. Periodes 2007-2008 en 2009-2010

b. Conventionele loonstijgingen vóór indexering plus loondrift

c. Wettelijke, extralegale en fictieve werkgeversbijdragen

Sinds 1997 vindt de loonvorming in de privésector in België plaats in het kader van de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Die wet heeft tot doel de Belgische loonontwikkeling af te stemmen op het gemiddelde verloop in de drie buurlanden. Overeenkomstig die wet sloten de sociale partners eind 2008 een interprofessioneel akkoord voor de periode 2009-2010. Daarin werd bepaald dat de loononderhandelingen op sectoraal en op ondernemingsvlak aanleiding mogen geven tot een maximale toename van de nettolonen op jaarbasis bovenop de loonindexering en baremieke loonsverhogingen van 250 euro per (voltijdse) werknemer tegen 2010. Bovendien mag die loonsverhoging geen aanleiding geven tot bijkomende lasten voor de werkgevers¹⁵ en mag de nettoloonsverhoging in 2009 niet meer bedragen dan 125 euro per werknemer. Een nettoloon-toename van 250 euro per voltijds equivalent impliceert een gecumuleerde groei van de bruto-uurlonen vóór indexering van 0,6 % in 2009 en 2010.

De beschikbare gegevens in de nationale rekeningen op kwartaalbasis geven aan dat de bruto-uurlonen vóór indexering een nulgroei zouden kennen in 2009. Daarmee zouden ze een lagere groei laten optekenen dan de conventionele lonen (+0,2 %). De loondrift, die samenhangt met jobrotatie en veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur, zou dus een negatieve bijdrage leveren tot de groei van de loonkosten in 2009, wat niet uitzonderlijk is in tijden van laagconjunctuur. Zo was de loondrift ook in 2002 beduidend negatief. Aangezien de economische groei in 2010 geleidelijk zou aantrekken, wordt verondersteld dat de bruto-uurlonen vóór indexering opnieuw zullen groeien in lijn met wat werd overeengekomen in het interprofessioneel akkoord (wat een nulbijdrage van de loondrift tot de stijging van de loonkosten impliceert). De loonindexering, die doorgaans met vertraging reageert op de evolutie van de gezondheidsindex, zou in 2009 relatief hoog blijven door de sterke groei van de gezondheidsindex in 2008 en pas in 2010 fors terugvallen als reactie op de inflatieafkoeling in 2009. Gezien de bijzonder beperkte toename van de bruto-uurlonen vóór indexering, weerspiegelt de groei van de nominale bruto-uurlonen in 2009 en 2010 (respectievelijk 2,4 % en 0,9 %) vooral het profiel van de loonindexering.

De werkgeversbijdragen in ruime zin¹⁶ zouden in 2009 ongeveer dezelfde groei kennen als de brutolonen en dus een nulbijdrage leveren tot de groei van de nominale uurloonkosten. In 2010 daarentegen zouden ze een bijdrage van 0,2 % leveren tot de groei van de uurloonkosten. De werkgeversbijdragen in strikte zin¹⁷ worden immers opwaarts beïnvloed door de uitgesproken daling van de werkgeversbijdrageverminderingen (zie 3.3.2.), maar ook de fictieve bijdragen zouden sneller groeien dan de brutolonen. Al bij al zouden de nominale uurloonkosten toenemen met respectievelijk 2,4 % en 1,1 % dit jaar en volgend jaar.

¹⁵ Concreet betekent dit dat de loonsverhogingen geen invloed mogen hebben op de bedrijfsvoorheffing, noch op de werknemers- of werkgeversbijdragen. De loonsverhogingen zullen bijgevolg toegekend worden in de vorm van maaltijdcheques, mobiliteitsvergoedingen en zogenaamde 'groene cheques'.

¹⁶ Werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, de fictieve bijdragen en de extralegale bijdragen (betaald aan de verzekeringssector), uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

¹⁷ Werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, uitgedrukt in procent van de bruto-loonmassa.

Voor 2011 wordt verondersteld dat de loonevolutie in België omkaderd blijft door de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. De evolutie van de Belgische nominale loonkosten per persoon in 2011 wordt daartoe afgestemd op de gewogen gemiddelde loongroei in Duitsland, Frankrijk en Nederland zoals voorzien in de OESO-vooruitzichten van juni 2009 (2,6 %). Als gevolg van de herneming van de gemiddelde arbeidsduur (zie hoofdstuk 4) impliceert dat een groei van de nominale uurloonkosten van slechts 1,9 %. Aangezien de werkgeversbijdrageverminderingen in 2011 opnieuw sterker zouden toenemen (zie paragraaf 3.3.2.) dan de loonmassa, zouden de bruto-uurlonen iets sterker groeien dan de uurloonkosten. De gezondheidsindex zou vanaf 2010 opnieuw een geleidelijker verloop kennen, wat de loonindexering in 2011 meer in lijn brengt met de toename van de gezondheidsindex. Per saldo brengt dat de groei van de nominale bruto-uurlonen vóór indexering, net zoals in 2010, op 0,3 %. Die eerder zwakke groei hoeft niet te verwonderen, gezien de hoge werkloosheidsgraad.

3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus

De werkgeversbijdrageverminderingen dalen zowel in 2009 (met 86 miljoen euro) en 2010 (met 251 miljoen euro) maar stijgen opnieuw in 2011 (met 194 miljoen euro). De daling in 2009 is te wijten aan de daling van de werkgelegenheid. In 2010 worden de algemene bijdragevermindering en de lagelooncomponent van de structurele vermindering weliswaar genereuzer, maar dit kan het negatieve effect op het gebruik van de structurele vermindering van de werkgelegenheidsdaling en van de geleidelijke uitdoving van een aantal doelgroepverminderingen niet compenseren. In 2011, wanneer de versterking van de algemene bijdragevermindering en de lagelooncomponent van de structurele vermindering op kruissnelheid komt en de werkgelegenheid toeneemt, stijgt het gebruik van de structurele vermindering.

Tabel 2 Ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen
Jaarlijkse veranderingen in miljoen euro

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Werkgeversbijdrageverminderingen	470	165	360	138	-86	-251	194
Loonsubsidies, waarvan	306	605	613	665	395	626	223
- activeringen	39	25	17	7	-17	-17	-4
- dienstencheques	148	206	207	246	164	45	31
- nacht- en ploegenarbeid	70	249	250	93	-5	189	119
- overuren	11	13	9	3	-2	-2	41
- algemene korting	0	0	53	152	180	357	22
Totaal ten gunste van werkgevers	775	770	973	803	308	375	416
Werknemersbijdrageverminderingen	100	352	40	49	-9	-68	-73

De loonsubsidies stijgen zowel in 2009 (met 395 miljoen euro), 2010 (626 miljoen euro) en 2011 (223 miljoen euro). In 2009 en 2010 is dat hoofdzakelijk door het toenemend gebruik van de dienstenchequefaciliteit en de genereuzere algemene korting op de door te storten bedrijfsvoorheffing (gefaseerde stijging van de subsidievoet van 0,25 % tot 1 %). De daling van nacht- en ploegenarbeidprestaties en gepresteerde overuren verklaart waarom in 2009 het volume loon-

subsidies in het kader van die prestaties licht daalt, ondanks de genereuzere voorwaarden vanaf juni 2009 (stijging van de subsidievoet op nacht- en ploegenarbeidprestaties van 10,7 % tot 15,6 % en de verdubbeling van het maximum aantal subsidieerbare overuren). In 2010 zou het volume nacht- en ploegensubsidies weer stijgen omdat dan de hogere subsidievoeten voor een gans jaar gelden en ook omdat geleidelijk meer beroep zou gedaan worden op die faciliteit. Het conjunctuur- en werkgelegenheidsherstel in 2011 impliceert dan weer een intenser gebruik van de overuren-, nacht- en ploegensubsidies. De stagnatie en zelfs de daling van het aantal activa-planbanen, initieel een gevolg van de laagconjunctuur en vanaf 2010 van de geleidelijke afschaffing van de doelgroepvermindering van de werkgeversbijdragen voor die werkgelegenheidscategorie, verklaart het dalend volume activeringsvergoedingen.

Ondanks genereuzere modaliteiten van de werkbonus en de indexering van de loongrenzen aan de prijsevolutie na 2009 zullen de werknemersbijdrageverminderingen voor de laagverdieners dalen (met 8 miljoen, 68 miljoen en 73 miljoen euro) in 2009-2011. Zowel in 2009 als in 2010 is dat een gevolg van de mindere werkgelegenheid; in 2011 hinken de werkbonusparameters achter op de brutolonen van de laagverloonden, zodat minder laagverloonden voor de werkbonus in aanmerking komen.

3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote

Net als in 2008, zou de loonquote¹⁸ dit jaar met ongeveer 1,6 procentpunt stijgen en daardoor uitkomen op 64,5 %. Beide jaren worden gekenmerkt door een conjunctuurgebonden negatieve groei van de arbeidsproductiviteit per uur, die de loonkosten per eenheid product opdrijft. Dat effect wordt nog versterkt door de ontwikkeling van de relatieve prijzen, waarbij de loonindexering ruimschoots de toename van de deflator van de toegevoegde waarde overtreft.

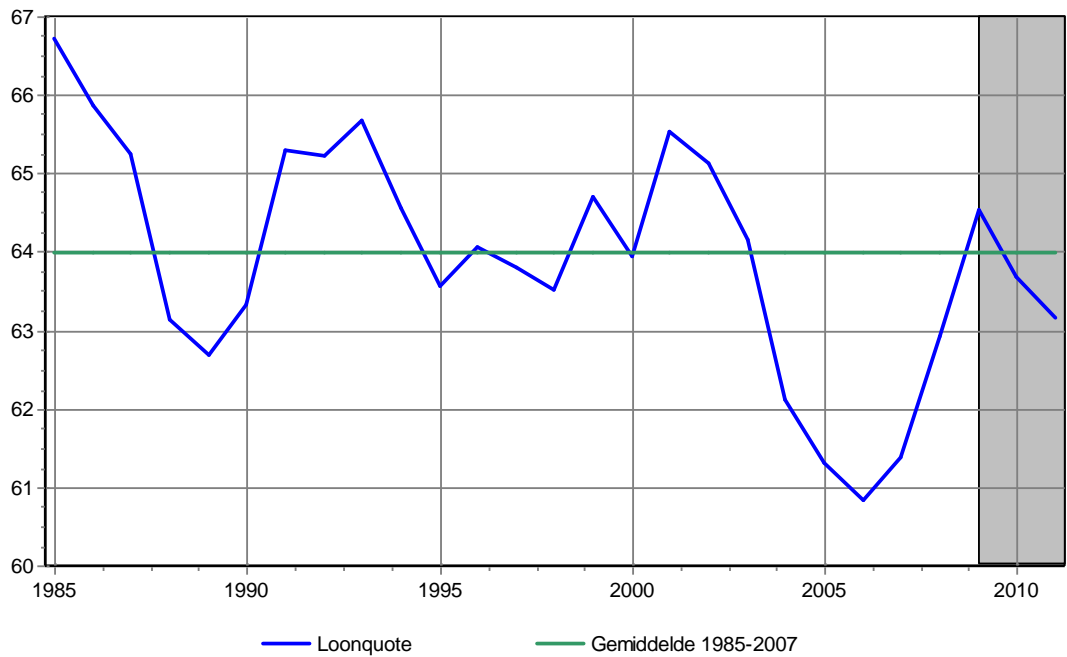
Tijdens de periode 2010-2011 zou de arbeidsproductiviteit hernemen (wat in 2010 gepaard gaat met een verdere daling van de werkgelegenheid) en sterker groeien dan de uurloonkosten vóór indexering. Bovendien zou de loonindexering lager uitkomen dan de toename van de deflator van de toegevoegde waarde. Het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde zou daardoor afbrokkelen tot 63,2 % in 2011.

Tijdens de afgelopen jaren werd een sterke toename van de loonsubsidies opgetekend (cf. supra), wat impliceert dat de kost van de factor arbeid waarmee de werkgevers geconfronteerd worden een beperkter aandeel in de toegevoegde waarde vertegenwoordigt dan kan afgeleid worden uit figuur 15.

---

¹⁸ De loonquote wordt hier berekend als het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de institutionele sector van de ondernemingen.

Figuur 15 Ontwikkeling van de loonquote
In procent van de toegevoegde waarde, sector van de ondernemingen

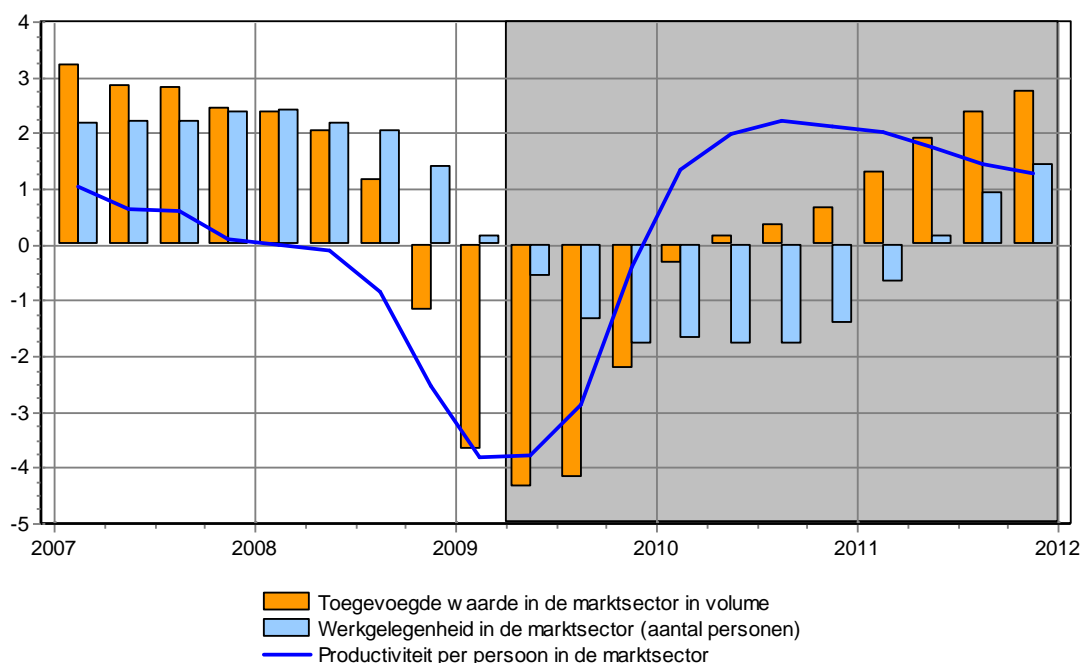

Bron: INR, FPB

4. Arbeidsmarkt

Reeds vóór het uitbreken van de financiële crisis in september vorig jaar koelde de economische activiteit beduidend af. Kwartaal-op-kwartaal viel de groei van de toegevoegde waarde in de marktsector terug van 0,6 % in het eerste kwartaal van 2008 tot -0,1 % in het derde kwartaal. De marktwerkgelegenheid bleef nochtans fors groeien tijdens die drie kwartalen (0,6 % tijdens het eerste kwartaal en 0,4 % tijdens beide volgende kwartalen). De conjuncturele afkoeling volgde dan ook op een uitzonderlijk lange periode van vrij sterke maar vooral ook gestage groei van de activiteit (zestien opeenvolgende kwartalen met een jaar-op-jaargroei tussen 2,2 % en 3,3 %), die geen aanleiding heeft gegeven tot een ontsporing van de loonkosten. Het arbeidsintensieve karakter van de groei in de marktsector werd tijdens de jongste jaren ook versterkt door de sterke expansie van de dienstenchequewerkgelegenheid, die de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit heeft afgeremd.

Figuur 16 Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector
Jaar-op-jaargroei

Bron: INR, FPB

Op de crisis van september volgt een ongemeen scherpe krimp van de marktactiviteit: zowel in het vierde kwartaal van 2008 als tijdens het eerste kwartaal van dit jaar werd een groei van -1,9 % opgetekend. Zoals gebruikelijk, reageert de werkgelegenheid met vertraging op zo'n schok. Op korte termijn vermindert het aantal nieuwe aanwervingen, maar blijven afdankingen nog grotendeels beperkt tot de meest kwetsbare werkgelegenheidsgroepen (tijdelijke arbeid,

interimarbeid), zodat de groeikrimp grotendeels vertaald wordt in een daling van de arbeidsproductiviteit. Ondernemingen proberen die daling dan zo veel mogelijk te compenseren door het aantal betaalde uren per werknemer af te bouwen, en kunnen daarbij beroep doen op een aantal overheidsvoorzieningen op het vlak van arbeidsduurvermindering. Voor zover dat niet lukt, moet vrede genomen worden met een (tijdelijke) neerwaartse aanpassing van de productiviteit per (betaald) uur.

De meest recente data wijzen inderdaad op een forse negatieve groei (kwartaal-op-kwartaal) van de productiviteit per hoofd tijdens het laatste kwartaal van vorig jaar (-1,9 %) en het eerste kwartaal van dit jaar (-1,3 %). Enerzijds daalde de gemiddelde arbeidsduur aanzienlijk (met respectievelijk 1,1 % en 0,7 %). Een belangrijk vehikel daarbij blijkt het groeiend beroep dat ondernemingen in vooral de verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid doen op het stelsel van tijdelijke werkloosheid voor arbeiders. In seizoensgezuiverde budgettaire eenheden¹⁹ steeg het aantal tijdelijke werklozen van 32 900 voltijdse equivalenten in het derde kwartaal van 2008 tot respectievelijk 40 400 en 56 600 voltijdse equivalenten in de twee daaropvolgende kwartalen. Ook andere vormen van overheidsgesubsidieerde arbeidsduurverminderingen zitten sterk in de lift: de groei van het aantal personen met een deeltijdse loopbaanonderbreking of deeltijds tijdskrediet is bv. nog versneld sinds het uitbreken van de crisis. Anderzijds is ook de productiviteit per uur gevoelig gedaald (met respectievelijk 0,8 % en 0,7 %).

De gevolgen van de instorting van de activiteit voor de marktwerkgelegenheid bleven dus nog binnen de perken tijdens het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 (respectievelijk een stabilisatie en een krimp met 0,6 %). Toch was de werkgelegenheidsevolutie in het eerste kwartaal van dit jaar iets slechter dan verwacht. Dat moet in belangrijke mate toegeschreven worden aan de sterke vermindering van het aantal personen dat via interimarbeid aan de slag is. De achteruitgang van de werkgelegenheid is – niet verrassend – veruit het sterkst in de jongste leeftijdscategorieën.

De activiteit in de marktsector daalt verder in het tweede kwartaal (met 0,4 %), maar zou zich tijdens de tweede jaarhelft nagenoeg stabiliseren. De productiviteit blijft op haar dieptepunt in het tweede kwartaal, maar herneemt vanaf het derde kwartaal. Nochtans blijft de gemiddelde arbeidsduur tijdens het gehele lopende jaar op een uitzonderlijk laag niveau. De tijdelijke werkloosheid voor arbeiders piekt tijdens het tweede kwartaal (66 500 voltijdse equivalenten), zou daarna weliswaar langzaam terugvallen, maar vanaf het derde kwartaal drukken ook de tijdelijke crisismaatregelen i.v.m. arbeidsduurvermindering die de regering afkondigde (vermindering werkgeversbijdragen bij collectieve arbeidsduurvermindering; RVA-uitkeringen bij individuele verminderingen van prestaties of – nu ook voor bedienden – bij de schorsing van de arbeidsovereenkomst) de evolutie van de arbeidsduur. De marktwerkgelegenheid krimpt met 0,4 % per kwartaal tijdens deze periode.

---

¹⁹ Aantal effectief vergoede dagen in verhouding tot potentieel aantal vergoedbare dagen.

De jaar-op-jaargroei van de marktwerkgelegenheid bleef nog op een hoog peil tijdens het gehele afgelopen jaar, wordt pas negatief tijdens het tweede kwartaal van dit jaar en bereikt slechts een dieptepunt (-1,8 %) in het vierde kwartaal. Jaargemiddeld groeide de marktwerkgelegenheid dus nog met 2 % vorig jaar, terwijl de groei van de activiteit toen reeds afzwakte tot 1,3 %. Dit jaar blijft de krimp van de werkgelegenheid beperkt tot 0,9 %, ondanks de fors negatieve groei van de activiteit (-3,6 %). De arbeidsproductiviteit daalt m.a.w. twee jaar op rij (respectievelijk met 0,7 % en 2,7 %).

Volgend jaar zou de activiteit slechts tijdens de tweede jaarhelft hernemen, maar blijft de arbeidsproductiviteit het ganse jaar sterk aantrekken. Ondanks het feit dat we er van uitgaan dat de hierboven vermelde crisismaatregelen ook tijdens de eerste jaarhelft van 2010 van kracht zouden blijven, klimt nu ook de gemiddelde arbeidsduur geleidelijk uit het dal waarin hij zich dit jaar bevindt. De marktwerkgelegenheid blijft gedurende het gehele jaar terrein verliezen, maar bodemt uit tegen het einde van het jaar. Jaar-op-jaar blijft het verlies aan arbeidsplaatsen kleiner dan 2 % per kwartaal, zodat de werkgelegenheid het volle gelag van de groeikrimp betaalt. Jaargemiddeld zakt de werkgelegenheid dan ook fors (met 1,7 %), terwijl de groei van de activiteit reeds licht positief is (0,2 %).

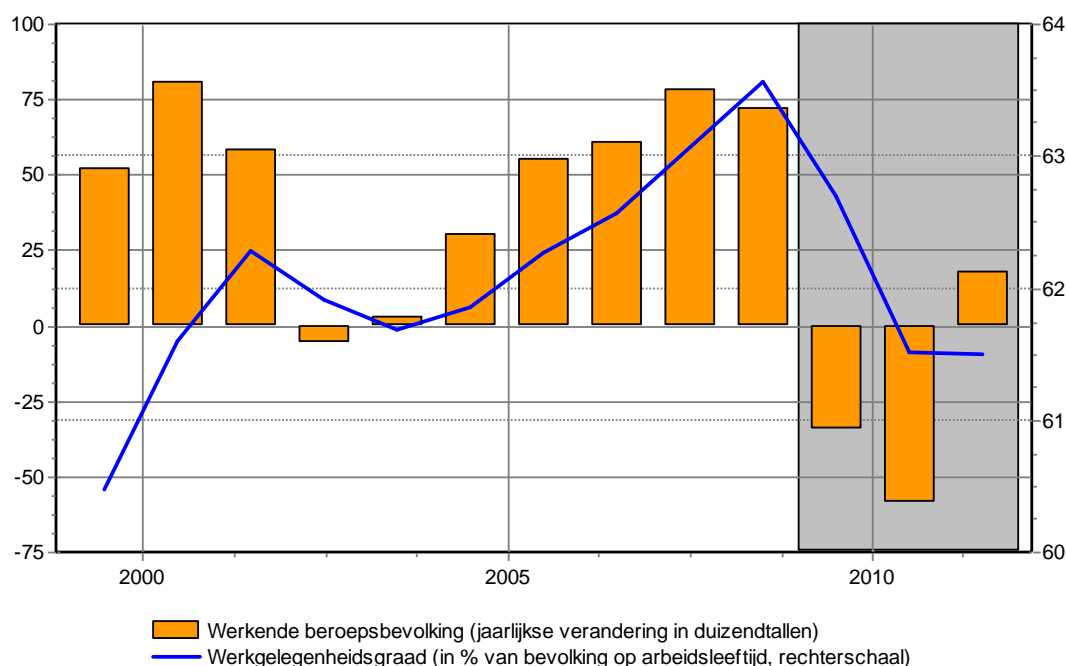
In 2011 volgt een meer substantiële herneming van de marktactiviteit (gemiddelde kwartaal-op-kwartaalgroei van 0,7 %), die gepaard gaat met een langzaam oplopende groei van de marktwerkgelegenheid (gemiddeld 0,4 % groei per kwartaal). Jaar-op-jaar wordt de werkgelegenheidsevolutie pas beduidend positief vanaf het derde kwartaal, zodat de jaargemiddelde groei van de werkgelegenheid (0,5 %) nog erg mager uitvalt in vergelijking met die van de toegevoegde waarde (2 %). De productiviteit per hoofd groeit dus aanzienlijk, zowel in 2010 (met 1,9 %) als in 2011 (met 1,5 %), maar heeft desondanks op het einde van 2011 nog steeds niet volledig haar trendniveau, dat vóór het uitbreken van de crisis werd verwacht, teruggewonnen.

Bij de sterke fluctuaties die de marktwerkgelegenheid ondergaat tijdens deze periode, vallen de evoluties in de niet-marktwerkgelegenheid vrijwel in het niet. De werkgelegenheid bij de overheid nam nog toe met 3 200 personen vorig jaar, maar zou zowel dit als volgend jaar – gezien de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen bij de federale overheid – vrijwel constant blijven, om in 2011 terug licht te stijgen (met 1 800 personen). De werkgelegenheid voor eigen rekening bij de gezinnen wordt dit jaar verder afgebouwd (met 2 500 personen) ten gunste van de dienstenchequewerkgelegenheid, maar stabiliseert zich nadien, wanneer het dienstenchequestelsel op kruissnelheid komt.

Resultaat is dat in jaargemiddelden de totale werkende bevolking vorig jaar nog steeg met 71 900 personen, maar dit jaar (-34 400 personen) en – vooral – volgend jaar (-58 900 personen) gevoelig terugvalt. Gemeten tussen het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2011 zou de daling zelfs 107 600 personen bedragen. De werkgelegenheidsgraad klom nog van 63,1 % in 2007 tot 63,6 % in 2008, maar daalt tot 62,7 % dit jaar en zelfs tot 61,5 % in 2010, en komt daardoor net onder het niveau van het jaar 2000 te liggen, zodat de economische crisis in

één klap de winst uit het voorbije decennium wegveegt. In 2011 neemt de werkende bevolking in beperkte mate toe (met 17 600 personen), wat ontoereikend is om de nog steeds substantiële toename van de bevolking op arbeidsleeftijd (groei van 0,4 %, toename van 31 700 personen) te compenseren, zodat de werkgelegenheidsgraad nog licht daalt (maar afgerond op 61,5 % blijft).

Figuur 17 Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad
Jaargemiddelden

Bron: INR, FOD Werkgelegenheid, FPB

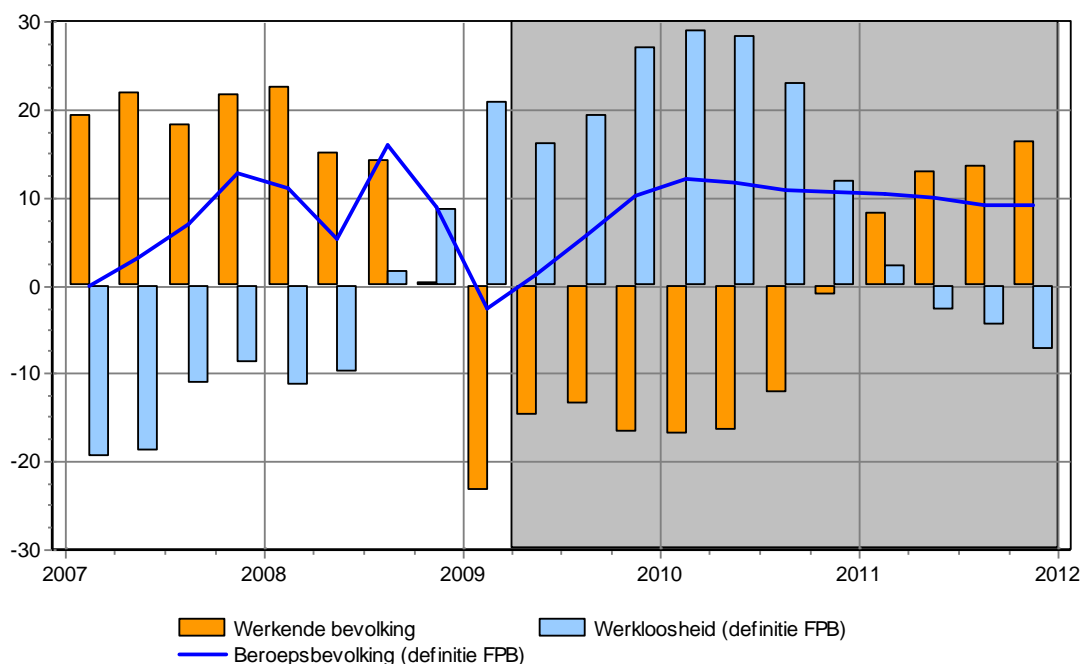
Het omslagpunt in de werkloosheidsevolutie²⁰ lag in het derde kwartaal van vorig jaar. De toename tijdens de twee daaropvolgende kwartalen was aanzienlijk, maar weerspiegelde toch niet volledig de verslechtering in de werkgelegenheidsevolutie, wat duidt op een zwakker dan verwachte toename van de beroepsbevolking²¹ tijdens die periode. Tijdens het eerste kwartaal van dit jaar zou de beroepsbevolking (seizoensgezuiverd) zelfs licht zijn afgenomen. Tijdens het tweede kwartaal zwakt het geobserveerde stijgingstempo van de werkloosheid bovendien licht af, zodat – gegeven onze inschatting van de werkgelegenheidsevolutie – de beroepsbevolking ook tijdens dat kwartaal nauwelijks zou zijn gegroeid. Ook eind 2006 – begin 2007 kenden we een periode van erg zwakke stijging van het arbeidsaanbod, die in leek te gaan tegen de onderliggende sociodemografische determinanten (stijgende activiteitsgraden bij vrouwen en in de oudere leeftijdsklassen; sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd, onder meer gesteund door een hoog niveau van inkomende migratie). Toen was die evolutie des te verrassender omdat ze plaatsvond in een periode van hoogconjunctuur, maar waren er goede redenen om aan te nemen dat ze veroorzaakt werd door fenomenen die uiteindelijk weinig te maken

²⁰ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

²¹ Volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

hadden met het gedrag van de economische agenten (wijziging administratieve meting werkloosheid, effect van strenger schorsingsbeleid op de registratie van werkzoekenden).

Figuur 18 Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking
Kwartaal-op-kwartaalverandering in duizendtallen

Bron: INR, RVA, FPB

De huidige zwakke groei van het arbeidsaanbod zou daarentegen wél verband kunnen houden met de drastische verslechtering van het economische klimaat. Verschillende mechanismen zouden daarbij een rol kunnen spelen: een vertraagde intrede van jongeren op de arbeidsmarkt, een versnelde uittreding van ouderen (via pensioen of bruggpensioen), ontmoedigingseffecten in de overige leeftijdsklassen of een minder sterke inkomende migratie. De impact van het eerste en het laatste mechanisme is voorlopig onmogelijk in te schatten bij gebrek aan recente cijfers, de voorlaatste zou – gezien de beroepsbevolking hier administratief gemeten wordt – in elk geval beperkt moeten blijven tot de groep personen die geen recht hebben op werkloosheidsuitkeringen. Wat een eventuele versnelde vervroegde uittreding betreft, wijzen de recente cijfers op het vlak van bruggpensioenen op een – tot dusver – verrassend beperkt effect van de huidige crisis. De verhoging van de laatste maanden wordt grotendeels verklaard door het effect van de pensioenhervorming (vrouwen blijven nu een jaar langer in het stelsel na het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd tot 65 jaar), maar van een verhoogde instroom om conjuncturele redenen (zoals tijdens de periode 2001-2003) is voorlopig weinig te merken.

We gaan er van uit dat de groei van de beroepsbevolking geleidelijk terug zou tenderen naar hetgeen gedicteerd wordt door de onderliggende sociodemografische determinanten (toename van om en bij de 10 000 personen per kwartaal). In jaargemiddelden stijgt de beroepsbevolking

dan met 19 500 personen dit jaar, maar zou de toename terug versnellen tot respectievelijk 39 500 personen en 40 800 personen in 2010 en 2011. De activiteitsgraad daalt dit jaar van 72,1 % tot 71,9 %, maar klimt vervolgens naar 72 % in 2010 en 72,3 % in 2011.

De kwartaal-op-kwartaaltoename van de werkloosheid zou versnellen naar het jaareinde toe (+26 900 personen tijdens het vierde kwartaal), plafonneren gedurende de eerste jaarhelft van 2010 en daarna geleidelijk afzwakken, tot het werkloosheidsniveau (seizoensgezuiverd) piekt op 782 600 personen in het eerste kwartaal van 2011. Slechts vanaf dan zou het aantal werklozen in beperkte mate beginnen dalen. In jaargemiddelden weerspiegelt de werkloosheidsevolutie het feit dat de arbeidsmarktevoluties achteroplopen op de conjunctuurcyclus. Terwijl de groei reeds behoorlijk vertraagde, slonk de werkloosheid vorig jaar nog met 32 900 personen en daalde de werkloosheidsgraad van 12,5 % tot 11,8 %. Dit jaar stijgt de werkloosheidsgraad al tot 12,8 % (+53 900 werklozen), maar pas volgend jaar komt het volle effect van de huidige crisis tot uiting (toename tot 14,6 %; + 98 400 werklozen). De herneming van de werkgelegenheid in 2011 zou nog onvoldoende zijn om de toename van het arbeidsaanbod op te vangen (verdere verhoging van de werkloosheidsgraad tot 14,9 %). De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) daalde vorig jaar nog van 7,5 % tot 7 %, maar zou dit en volgend jaar sterk oplopen, respectievelijk tot 8,2 % en 9,4 %, en in 2011 pieken op 9,6 %.

Bijlage

Tabel A.	Internationale omgeving en financiële indicatoren
Tabel B.1.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Tabel B.2.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Tabel B.3.	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Tabel B.4.	Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Tabel B.5.	Situatie op de arbeidsmarkt
Tabel B.5.bis	Situatie op de arbeidsmarkt - detail
Tabel B.6.	Rekening van de particulieren
Tabel B.7.	Reëel beschikbaar inkomen van particulieren
Tabel B.8.	Rekening van de ondernemingen
Tabel B.9.	Verrichtingen met het buitenland

Tabel A. Internationale omgeving en financiële indicatoren

<i>Groeivoeten - tenzij anders vermeld</i>				
	2008	2009	2010	2011
Volume buitenlandse afzetmarkten van België	2,6	-10,1	1,9	5,2
Nominale effectieve wisselkoers voor België (1) (2)	2,2	1,2	0,4	0,3
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro) (2)	147,1	137,7	142,3	142,6
Wereldhandelsprijzen				
Goederen excl. energie (in euro) (3)	-0,2	-3,0	1,1	1,0
Energie (Brent-olieprijs: USD per barrel)	96,9	61,2	76,5	79,6
Rentevoeten eurogebied (peil)				
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (2)	4,6	1,3	1,5	2,7
Lange rente (10 jaar) (2) (4)	4,2	3,7	3,9	4,3

(1) Een positief (negatief) teken wijst op een appreciatie (depreciatie)

(2) Toekomstige waarden: technische hypothese berekend op basis van termijnkoersen

(3) Gewogen gemiddelde van de goederenuitvoerprijzen (excl. energie) van onze handelspartners

(4) Gewogen gemiddelde voor de landen van het eurogebied

Tabel B.1. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen

<i>Miljarden euro</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	184,16	182,37	186,27	192,77
Consumptieve bestedingen van de overheid	79,60	83,81	85,96	89,37
Bruto vaste kapitaalvorming	78,25	74,27	75,15	79,11
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	52,34	48,74	49,28	51,65
b. Overheidsinvesteringen	5,79	5,76	6,28	7,23
c. Investerings in woongebouwen	20,12	19,78	19,59	20,23
Voorraadwijziging	3,93	-1,69	-1,73	-1,72
Totaal van de nationale bestedingen	345,94	338,76	345,65	359,53
Uitvoer van goederen en diensten	316,91	261,43	267,49	283,38
Invoer van goederen en diensten	318,65	263,59	270,58	287,54
Bruto binnenlands product	344,21	336,60	342,55	355,37
Bruto nationaal inkomen	345,58	337,95	343,92	356,79

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

Tabel B.2. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume

<i>Groeivoeten</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,9	-0,9	0,6	1,9
Consumptieve bestedingen van de overheid	2,3	1,9	1,4	1,7
Bruto vaste kapitaalvorming	5,5	-3,9	-1,5	3,1
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	7,4	-4,9	-1,2	2,9
<i>p.m. zonder aankoop van overheidsgebouwen</i>	7,5	-5,2	-0,8	3,0
b. Overheidsinvesteringen	4,6	1,9	6,3	13,5
<i>p.m. zonder verkoop van overheidsgebouwen</i>	3,7	4,4	3,1	13,1
c. Investerings in woongebouwen	1,0	-3,2	-4,6	0,2
Voorraadwijziging (2)	-0,2	-0,9	-0,0	0,0
Totaal van de nationale bestedingen	2,0	-1,8	0,3	2,1
Uitvoer van goederen en diensten	2,2	-15,1	1,5	4,1
Invoer van goederen en diensten	3,3	-13,7	1,4	4,4
Netto-uitvoer (2)	-0,9	-1,2	0,1	-0,3
Bruto binnenlands product	1,1	-3,1	0,4	1,9
Reëel bruto binnenlands inkomen	-2,2	-1,8	0,1	1,8
Reëel bruto nationaal inkomen	-1,6	-1,8	0,1	1,8

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bijdrage tot de groei van het bbp

Tabel B.3. Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

<i>Groeivoeten</i>				
	2008	2009	2010	2011
Consumptieve bestedingen van de particulieren	4,3	-0,1	1,5	1,6
Consumptieve bestedingen van de overheid	4,7	3,3	1,2	2,2
Bruto vaste kapitaalvorming	2,3	-1,2	2,7	2,1
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	2,1	-2,1	2,3	1,8
b. Overheidsinvesteringen	1,8	-2,4	2,5	1,5
c. Investerings in woongebouwen	3,0	1,5	3,8	3,1
Totaal van de nationale bestedingen	4,4	-0,2	1,7	1,9
Uitvoer van goederen en diensten	4,3	-2,8	0,8	1,8
Invoer van goederen en diensten	7,3	-4,1	1,3	1,8
Ruilvoet	-2,8	1,4	-0,4	-0,0
Bruto binnenlands product	1,7	0,9	1,4	1,8
<i>Pro memorie:</i>				
Deflator van de totale finale vraag	4,3	-1,4	1,3	1,8
Bijdrage van:				
(a) Kosten van binnenlandse oorsprong = (a1)+(a2)+(a3)	0,9	0,5	0,8	1,0
(a1) Loonkosten per product	1,1	1,0	0,1	0,4
(a2) Netto indirecte belastingen per product	-0,1	-0,0	0,0	0,1
(a3) Winstmarges per product (2)	-0,1	-0,4	0,7	0,6
(b) Invoerkosten	3,4	-1,9	0,6	0,8

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bruto-exploitatieoverschot van de nationale economie en gemengd inkomen van de zelfstandigen

Tabel B.4. Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten

<i>Jaargemiddelde groeivoeten, tenzij anders vermeld</i>				
	2008	2009	2010	2011
<i>Loontrekkenden in de marktsector</i>				
Loonkost per werkelijk arbeidsuur	3,4	2,4	1,1	1,9
<i>p.m. Met inbegrip van het effect van de verminderingen van de bedrijfsvoorheffing (1)</i>	3,0	2,0	0,7	1,8
Loonkost per persoon	2,8	-0,1	2,1	2,6
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur	3,7	2,4	0,9	2,0
Brutoloon per persoon	3,1	-0,1	1,9	2,7
Indexering	2,9	2,4	0,7	1,6
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur voor indexering	0,8	0,0	0,3	0,3
Brutoloon per persoon voor indexering	0,2	-2,4	1,3	1,0
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal uren)	1,7	-3,5	-0,9	1,2
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal personen)	2,3	-1,1	-1,8	0,5
Loonmassa inclusief werkgeversbijdragen (2)	5,2	-1,2	0,2	3,1
Loonmassa exclusief werkgeversbijdragen	5,4	-1,2	0,1	3,2
<i>Impliciete bijdragevoeten (in % van brutoloonmassa)</i>				
Werkgeversbijdragen (sensu lato) (2)	33,5	33,4	33,7	33,5
Werkgeversbijdragen (sensu stricto) (3)	24,4	24,3	24,4	24,3
Werknemersbijdragen (4)	10,3	10,2	10,3	10,4
<i>Inflatie en indexering</i>				
Inflatie: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	4,5	0,0	1,5	1,6
Inflatie: gezondheidsindex	4,2	0,6	1,2	1,6
Indexering lonen en wedden overheidssector	3,0	3,0	0,0	1,7
Indexering sociale prestaties	4,1	2,0	0,0	2,0
<i>Marktsector (loontrekkenden en zelfstandigen)</i>				
Toegevoegde waarde in volume	1,3	-3,6	0,2	2,0
Arbeidsvolume (in aantal uren)	1,5	-3,0	-0,8	1,0
Productiviteit per werkelijk arbeidsuur	-0,2	-0,7	0,9	0,9

(1) Het betreft de aan de ondernemingen uit de particuliere sector toegekende verminderingen van de bedrijfsvoorheffing. Volgens de zogenaamde ESR 1995-methodologie van de nationale rekeningen dienen die als subsidie geboekt te worden en niet als een directe lastenverlaging. Ze mogen dus niet in aanmerking genomen worden bij de berekening van de loonkosten.

(2) Inclusief fictieve, extra-legale en werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid

(3) Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid

(4) Exclusief vrijwillige werknemersbijdragen

Tabel B.5. Situatie op de arbeidsmarkt

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2008	2009	2010	2011
I Totale bevolking (II+III)	10703,6	10778,6	10855,8	10934,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7070,0	7113,2	7153,0	7184,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5609,6	5665,1	5702,8	5740,3
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5094,0	5113,5	5153,0	5193,8
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4436,1	4401,5	4342,7	4360,2
(a) Loon- en weddetrekkenden	2916,6	2883,8	2832,1	2845,9
(b) Zelfstandigen	709,7	707,8	700,3	702,3
(c) Overheidsadministratie	809,9	810,0	810,2	812,0
V. Grensarbeid (saldo)	57,4	57,5	57,5	57,5
VI. Werkloosheid (concept FPB)	600,5	654,4	752,8	776,1
(a) Niet-werkende werkzoekenden (1)	499,7	560,0	662,2	687,7
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (2)	100,8	94,4	90,6	88,3
Werkloosheidsgraad (VI/III)	11,8	12,8	14,6	14,9
Activiteitsgraad (III/I.bis)	72,1	71,9	72,0	72,3
Werkgelegenheidsgraad (IV+V/I.bis)	63,6	62,7	61,5	61,5
<i>Pro memorie</i>				
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard)	7,0	8,2	9,4	9,6
(1) Exclusief PWA werkgelegenheid				
(2) Stat Info definitie (op basis van betalingen)				

Tabel B.5.bis Situatie op de arbeidsmarkt - detail

Duizendtallen, jaargemiddelden

	2008	2009	2010	2011
I. Totale bevolking (II+III)	10703,6	10778,6	10855,8	10934,2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7070,0	7113,2	7153,0	7184,7
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5609,6	5665,1	5702,8	5740,3
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	191,0	190,8	193,9	194,4
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	11,1	10,7	10,4	10,4
- Vrijgestelden om reden van studies	20,8	19,9	20,2	20,2
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	27,0	24,7	24,0	23,4
- Conventioneel voltijds brugpensioen	115,3	118,0	120,7	121,9
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	16,8	17,5	18,6	18,6
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5094,0	5113,5	5153,0	5193,8
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4436,1	4401,5	4342,7	4360,2
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	330,3	348,9	356,0	356,0
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	48,0	50,4	51,3	51,6
- Activering	72,6	68,9	64,4	61,7
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	6,6	5,3	4,2	3,4
** Herinschakelingsprogramma	0,0	0,0	0,0	0,0
** Plan 'activa'	53,0	49,1	45,2	43,3
** Herintegratie oudere werklozen	7,2	8,8	9,1	9,1
** Doorstromingsprogramma	5,8	5,8	5,8	5,8
** Eerste werkervaring	0,0	0,0	0,0	0,0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	208,6	228,5	239,3	241,7
- Deelt. bruggepensioneerden	0,6	0,6	0,6	0,6
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0,5	0,5	0,5	0,4
V. Grensarbeid (saldo)	57,4	57,5	57,5	57,5
VI. Werkloosheid (concept FPB)	600,5	654,4	752,8	776,1
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	499,7	560,0	662,2	687,7
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (1)	100,8	94,4	90,6	88,3
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	27,5	27,7	28,2	28,1
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	32,4	60,7	43,4	32,3
p.m. uvw-wz (1)(6) - jaarlijkse verandering	-25,1	38,0	75,7	18,4

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid

(6) Inclusief PWA-vrijgestelden

Tabel B.6. Rekening van de particulieren (1)

Miljarden euro	2008	2009	2010	2011
I. Lopende transacties				
a. Middelen	313,15	314,13	319,02	330,16
1. Netto-exploitatieoverschot	10,09	9,49	9,74	10,28
2. Gemengd inkomen	23,90	23,24	23,45	23,99
3. Beloning van werknemers	181,09	181,48	182,66	188,41
Brutolonen	134,67	134,79	135,33	139,52
Werkelijke sociale premies ten laste van werkgevers	35,16	34,87	35,06	35,97
Toegerekende sociale premies ten laste van werkgevers	11,26	11,81	12,27	12,93
4. Netto-inkomen uit vermogen	29,01	26,98	28,19	29,32
Ontvangen rente	16,59	14,43	15,14	16,39
Betaalde rente (-)	6,71	6,08	5,74	6,78
Winstuitkeringen	11,55	10,84	10,76	11,31
Overige	7,58	7,79	8,03	8,40
5. Sociale uitkeringen	63,55	67,29	69,46	72,60
6. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,88	3,30	3,32	3,44
7. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	2,63	2,36	2,19	2,12
b. Bestedingen	296,82	293,85	299,29	309,58
1. Belastingen op inkomen en vermogen	44,66	43,01	43,53	45,03
2. Sociale premies, waarvan:	67,99	68,48	69,49	71,78
Werkelijke sociale premies	56,73	56,66	57,22	58,85
Toegerekende sociale premies	11,26	11,81	12,27	12,93
3. Consumptieve bestedingen	184,16	182,37	186,27	192,77
c. Nettobesparingen	16,33	20,28	19,73	20,59
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	0,81	1,11	0,84	0,85
b. Bestedingen	13,76	12,63	12,02	12,30
1. Bruto vaste kapitaalvorming	23,20	22,65	22,50	23,27
2. Afschrijvingen (-)	11,60	12,14	12,63	13,22
3. Vermogensheffingen	2,38	2,33	2,37	2,46
4. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0,11	-0,11	-0,11	-0,11
5. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	-0,38	-0,38	-0,38	-0,38
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	0,27	0,27	0,27	0,27
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	3,38	8,76	8,56	9,13
in % van het bbp	0,98	2,60	2,50	2,57

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.7. Reëel beschikbaar inkomen van particulieren (1)

<i>Groeivoeten</i>				
	2008	2009	2010	2011
Primair bruto-inkomen	0,4	-0,8	-0,2	1,7
<i>a. Lonen, waarvan:</i>	0,7	0,3	-0,8	1,5
Ondernemingen	0,8	-1,1	-1,2	1,4
Overheid	1,2	5,0	0,2	1,8
Grensarbeiders	-5,0	0,7	0,6	1,0
<i>b. Bruto-exploitatieoverschot en inkomen zelfstandigen</i>	-1,0	-1,5	0,6	2,0
Bruto-exploitatieoverschot van particulieren	0,1	-0,2	1,9	3,4
Gemengd inkomen van zelfstandigen	-2,0	-2,7	-0,6	0,7
<i>c. Netto-inkomen uit vermogen, waarvan:</i>	0,8	-6,9	3,0	2,3
Ontvangen rente	5,2	-12,9	3,4	6,5
Betaalde rente (-)	8,7	-9,2	-7,0	16,2
Winstuitkeringen	-0,7	-6,0	-2,3	3,4
Secundaire inkomensverdeling				
<i>a. Overdrachten aan particulieren, waarvan:</i>	1,4	6,4	1,6	2,9
Sociale uitkeringen	1,2	6,0	1,7	2,9
<i>b. Socialezekerheidspremies (-)</i>	0,1	0,8	-0,0	1,7
Werkelijke sociale premies	0,2	-0,0	-0,5	1,2
Toegerekende sociale premies	-0,4	5,3	2,5	3,9
<i>c. Belastingen op inkomen en vermogen (-)</i>	2,9	-3,6	-0,3	1,8
Bruto beschikbaar inkomen van de particulieren	0,3	1,5	0,4	2,1

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.8. Rekening van de ondernemingen

Miljarden euro	2008	2009	2010	2011
I. Lopende transacties				
a. Middelen	34,79	30,46	31,03	33,58
1. Netto-exploitatieoverschot	42,82	36,60	38,08	40,59
2. Sociale premies	11,17	11,26	11,42	11,81
Werkelijke premies ten laste van de werkgevers	6,10	6,03	6,00	6,15
Premies ten laste van de werknemers	2,07	2,16	2,22	2,31
Toegerekende sociale premies	3,00	3,07	3,21	3,35
3. Netto-inkomen uit vermogen	-19,86	-18,05	-19,13	-19,47
4. Overige netto-inkomensoverdrachten	0,66	0,65	0,65	0,65
b. Bestedingen	23,51	19,22	21,60	22,47
1. Belastingen op inkomen en vermogen	12,07	7,68	9,91	10,39
2. Sociale uitkeringen	8,80	9,17	9,49	9,96
Particuliere sociale verzekering met fondsvorming	5,53	5,83	6,01	6,33
Rechtstreekse uitkeringen sociale verzekering door werkgevers	3,27	3,34	3,48	3,63
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	2,64	2,36	2,20	2,12
c. Nettobesparingen	11,28	11,24	9,43	11,11
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	3,22	3,49	3,69	3,80
b. Bestedingen	19,12	9,52	7,99	8,53
1. Bruto vaste kapitaalvorming	49,26	45,86	46,38	48,61
2. Afschrijvingen (-)	35,77	36,39	38,36	40,06
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	1,27	1,30	1,27	1,28
4. Veranderingen in voorraden	4,03	-1,59	-1,63	-1,63
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0,01	0,01	0,01	0,01
6. Te betalen kapitaaloverdrachten	0,32	0,33	0,33	0,33
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	-4,62	5,21	5,12	6,38
in % van het bbp	-1,34	1,55	1,50	1,80

Tabel B.9. Verrichtingen met het buitenland

Miljarden euro				
	2008	2009	2010	2011
I. Lopende verrichtingen				
a. Bestedingen	329,42	274,86	281,84	299,02
1. Invoer van goederen en diensten	318,65	263,59	270,58	287,54
2. Beloning van werknemers	1,82	1,87	1,93	1,98
3. Indirecte belastingen (op productie en invoer)	2,25	2,11	2,15	2,23
4. Netto-inkomen uit vermogen (-)	-1,33	-1,53	-1,56	-1,54
5. Overige netto-inkomensoverdrachten	3,01	3,34	3,14	3,17
6. Sociale premies	1,66	1,68	1,72	1,76
7. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,70	0,74	0,76	0,80
b. Middelen	325,04	269,67	275,92	292,04
1. Uitvoer van goederen en diensten	316,91	261,43	267,49	283,38
2. Beloning van werknemers	6,13	6,20	6,35	6,52
3. Subsidies	0,65	0,65	0,65	0,65
4. Belastingen op inkomen en vermogen	0,13	0,13	0,13	0,14
5. Sociale premies	0,63	0,64	0,66	0,68
6. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,59	0,62	0,64	0,67
c. Saldo van lopende verrichtingen	-4,38	-5,19	-5,91	-6,98
II. Kapitaalverrichtingen	-1,22	-1,20	-1,24	-1,32
1. Netto-kapitaaloverdrachten	-0,29	-0,28	-0,32	-0,40
2. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (-)	0,92	0,92	0,92	0,92
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van de nationale economie	-5,60	-6,39	-7,16	-8,30
in % van het bbp	-1,63	-1,90	-2,09	-2,34